

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

ІННА БОЛЬШАКОВА
МАРИНА ПРИСТІНСЬКА

Інтернет-
підтримка

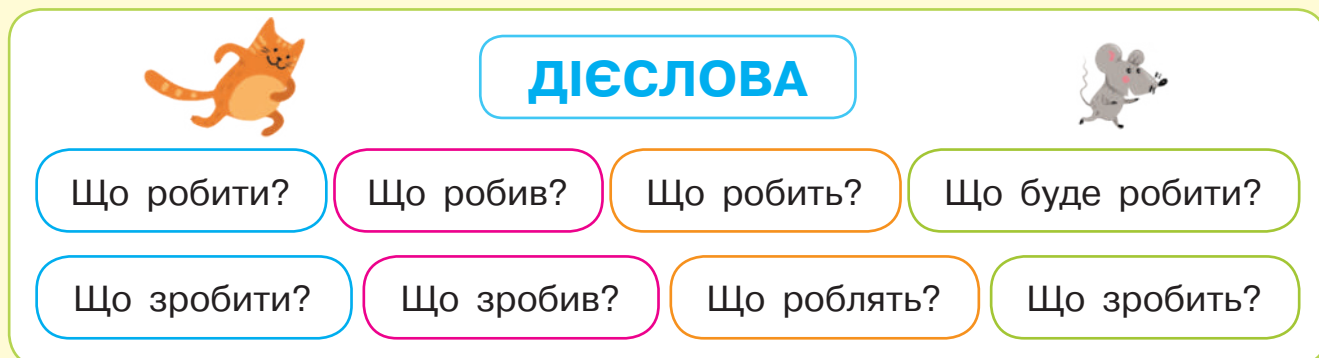
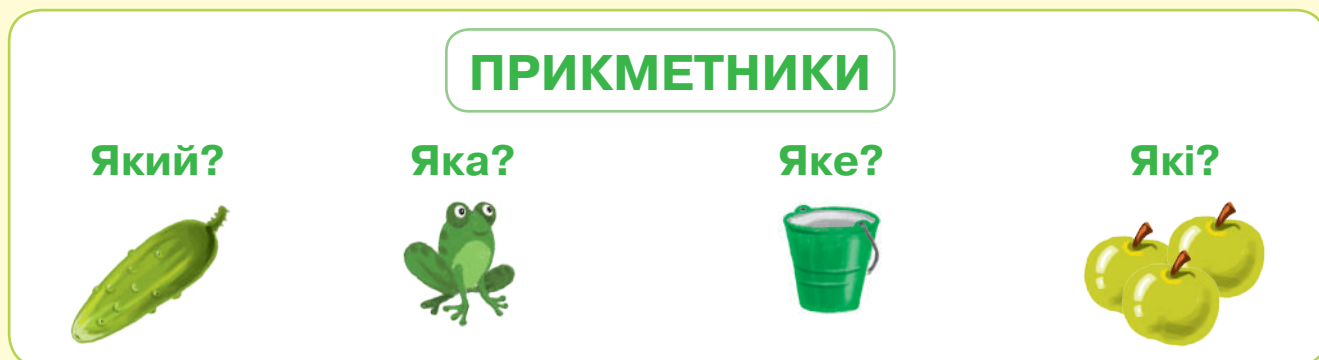
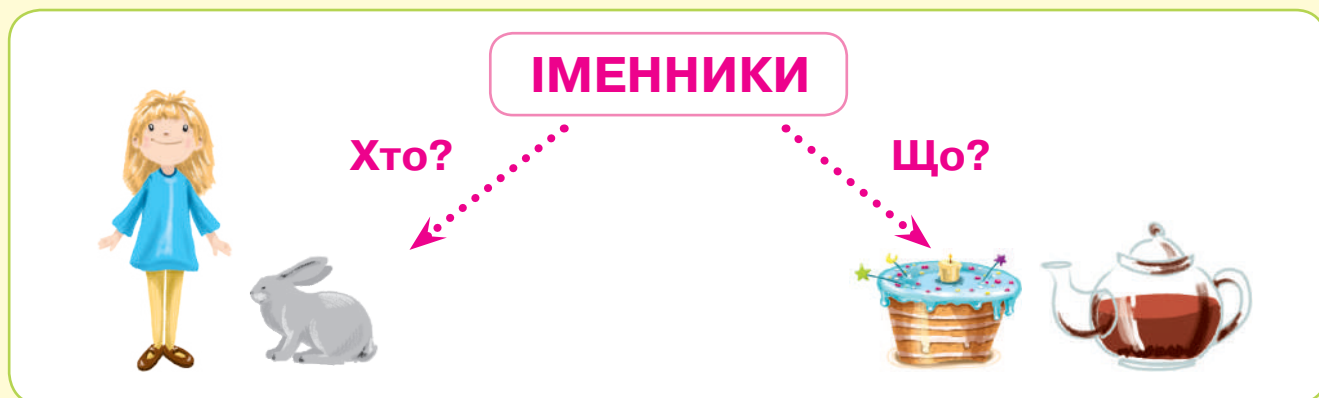
УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

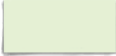
3
КЛАС

ЧАСТИНА 2

Предмет, ознаку, дію ти можеш назвати словом.

До деяких слів у реченні ти не можеш поставити питання. Це службові слова. Вони слугують для зв'язку   слів у реченні.

в (у)

на

під

між

біля

перед

над

за

Слово складається з частин.

У слові є основа і закінчення.

Закінчення — це частина слова, яка змінюється.

Основа — частина слова без закінчення.

Корінь — головна частина слова.

Інна Большакова, Марина Пристінська

УКРАЇНЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Харків
Видавництво «Ранок»
2020

УДК 811.161.2:028.1(075.2)
Б79

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2020 р. № 271)

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна

Ілюстрації *Ольги Рибцової*
Обкладинка і макет *Анни Макарової*

Большакова І. О.

Б79 Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 2 /
І. О. Большакова, М. С. Пристінська. — Харків : Вид-во «Ранок», 2020. — 112 с. : іл.

ISBN 978-617-09-6277-5

УДК 811.161.2:028.1(075.2)

Інтернет-підтримка
Електронні матеріали
до підручника розміщено на сайті
interactive.ranok.com.ua

Разом дбаємо
про екологію та здоров'я

ISBN 978-617-09-6301-7
ISBN 978-617-09-6277-5 (ч. 2)

© Большакова І. О., Пристінська М. С., 2020
© Рибцова О. А., ілюстрації, 2020
© Макарова А. Л., обкладинка, макет, 2020
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2020

ЗМІСТ

Передмова	5
---------------------	---

Розділ 5. Слово. Частини мови (продовження)

Поняття про прикметник	6
Роль прикметників у мовленні	8
Розвиток мовлення. Опис предмета	9
Словосполучення прикметників з іменниками	10
Змінювання прикметників за родами і числами	13
Змінювання прикметників за родами і числами	16
Розвиток мовлення. Опис тварини	20
Прикметники. Синоніми і антоніми	20
Розвиток мовлення. Твір про себе	25
Що я знаю/умію?	25
Поняття про числівник	26
Числівник. Оповідання. Автор	27
Числівник. Оповідання. Характеристика персонажів	31
Числівники, які відповідають на питання <i>котрий?</i>	35
Розвиток мовлення. Мій робочий день	37
Що я знаю/умію?	37
Займенник	38
Особові займенники	39
Розвиток мовлення. Переказуємо. Точка зору	44
Що я знаю/умію?	44
Поняття про дієслово	45
Роль дієслів у мовленні. Поезія. Вірш	47
Роль дієслів у мовленні. Проза. Оповідання	49
Часові форми дієслів	51
Розвиток мовлення. Текст-розповідь	55
Часові форми дієслів. Оповідання	55
<i>Не</i> з дієсловами	59
Що я знаю/умію?	60
Службові частини мови. Прийменник	61

Правопис прийменників	63
Поняття про сполучник	66
Сполучник	69
Вигук	72
Розвиток мовлення. Комікс	74
Правопис вигуків	74
Що я знаю/умію?	77

Розділ 6. Словосполучення і речення

Слово і словосполучення	78
Словосполучення і речення	79
Словосполучення і речення. Оповідання з елементами інтерв'ю	80
Речення	83
Види речень за метою висловлювання	84
Окличні і неокличні речення	89
Головні та другорядні члени речення	92
Що я знаю/умію?	96

Розділ 7. Текст

Текст. Тема і мета. Заголовок	97
Типи текстів	98
Текст-опис	100
Науковий і художній описи	102
Розвиток мовлення. Опис зовнішності людини	103
Текст-розповідь	105
Розвиток мовлення. Чарівна казка	107
Текст-міркування. Будова тексту	108
Розвиток мовлення. Текст-міркування	110
Що я знаю/умію?	111

Дорогі друзі!

У третьому класі ви продовжите пізнавати дивовижний світ української мови. Відкриєте нові таємниці мовних законів, навчитиметеся грамотно писати, усно і письмово висловлювати думки і почуття. Ви живете в інформаційному світі, тому вам необхідне вміння досліджувати медіа, співпрацювати з однокласниками на уроках, критично і творчо мислити. І дружити, любити Україну, з повагою ставитися до людей і себе.

Успіхів!

Щиро, автори.

Умовні позначення:

— читаю вдумливо

— досліджую мовлення

— редагую

— пишу для себе

— працюю самостійно

— мислю критично

Поняття про прикметник

Прикметник — це самостійна частина мови, яка називає ознаку предмета та відповідає на питання *який? яка? яке? які?*

- 1** Покажи на малюнку шкарпетку. Ти і твої друзі показали на однакові шкарпетки? Чому? Що ще потрібно назвати, щоб ви показали одну й ту саму шкарпетку? За допомогою яких слів ти описуєш предмети?

- Визнач, як звуть тваринок за описом. Придумай клички іншим тваринам і запиши їхні ознаки.

Мушик — вусатий, сіренький. Жажа — зелена, мокра. Кірі — сліпкуватий, працюватий. Джиксі — жовтеньке, широкодзьобе.

- Запиши сполучення слів іменника з прикметником за зразком. Підкресли прикметники хвилястою лінією ~~~~~.

Зразок. Котик Мушик (який?) вусатий, сіренький.

- У якому порядку за кольором висять шкарпетки? Запам'ятай черговість кольорів веселки за допомогою речення:

Чапля **о**біцяла **ж**абці **з'**їсти **г**арний **с**тиглий **ф**рукт.

Завдання на вибір.

1. Запиши кольори веселки у правильному порядку.

2. Запиши прикметники, що називають кольори веселки, з назвами предметів такого ж кольору. *Зразок.* Червоне сонце, ...

Письмо для себе. Придумай казку, у якій звичні речі стали іншого кольору. Що б сталося?

2 Факти і думки. Правдива і неправдива інформація. Перевіряємо факти.

Одразу після дощу в повітрі висять маленькі краплі води. Коли сонячні промені проходять крізь них, світловий промінь розкладається на сім кольорів. Це **веселка**. Чим більші краплини, тим яскравіша **райдуга**. З часом краплини випаровуються або падають на землю. Веселка стає дедалі менш помітною, а потім і зовсім зникає. Райдугу можна побачити не лише після або під час сліпого дощу, а також біля гірських водоспадів, міських фонтанів. Як ти думаєш, чому?

- Випиши іменники з прикметниками за зразком. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

Зразок. Краплі (які?) маленькі.

3 Вірш. Тема і головна думка. Заголовок. Порівнюємо текст і вірш.

РІЗНОКОЛЬОРОВИЙ ДОЩИК

Між травинок — дощ зелений,
На фіалках — синій,
На ромашках — білий-білий,
Сірий — у хмарині.
На червоних черевичках
Крапельки червоні...
І чомусь прозорі зовсім
На моїй долоні.

Валентина Полинок

Завдання на вибір.

1. Спиши вірш. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

2. Випиши словосполучення іменника з прикметником.

3. Уяви незвичайний дощ з якихось предметів. Опиши його.

Роль прикметників у мовленні

- 1 Заміни сполучення слів за зразком. Підкресли прикметники.

Книга, яка викликає цікавість. Історія, яка викликає сум.
Яблуко, у якому живе черв'як. М'ята, яка має сильний запах.
Дзвоник, який лунає в школі. Школа, яка розташована в селі.

Зразок. Цікава книга, ...

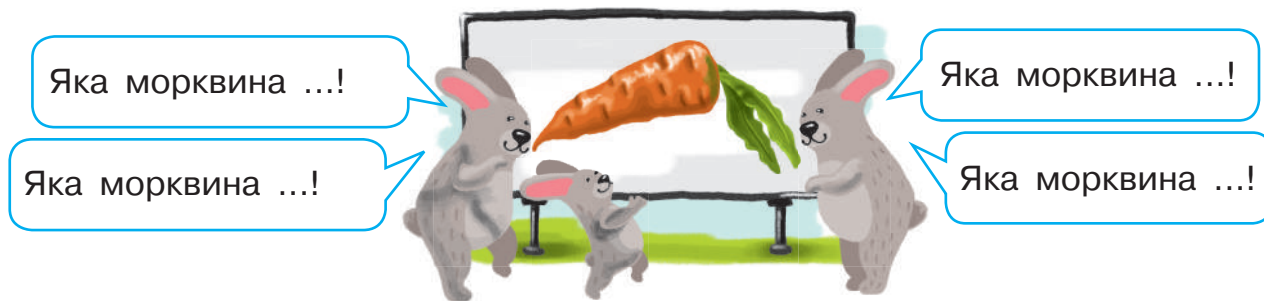
Довідка. Сумна, запашна, червиве, червоне,
сільська, весела, шкільний, ароматна.

- Навіщо прикметники в мовленні?

- 2 Розглянь малюнок. Що відбувається? Доповни речення прикметниками і запиши. З якою метою ти вживаєш прикметники?

Довідка. Помаранчева, велика, довга, соковита, смачна,
корисна, солодка.

- 3 Прочитай вірш двічі: перший раз із виділеними словами, другий — вилучивши виділені слова. Порівняй два варіанти вірша. З якою метою вжито прикметники?

Намалюю вітер **тихий, ніжний**,
Намалюю **дощовий** і **сніжний**.
Вітер, що здіймає **грізні** хвилі,
І вітерець між хвилями на схилі.
Цей танцює з хмаркою у вальсі,
Той гортає книжку на терасі...

Степан Жупанин

Вітер (**який?**)
Вітерець (**який?**)
Ураган (**який?**)
Веселка (**яка?**)
Роса (**яка?**)

Завдання на вибір.

1. Спиши вірш.
Підкресли прикметники.

2. Випиши з вірша словосполучення іменника з прикметником. З двома словосполученнями склади речення.

3. Допиши прикметники до іменників — назв явищ природи, поданих у рамці. Склади два речення.

4 Прочитай діалог у парі. Продовж його, називаючи прикметники на вибір.

— Що **червоне** тобі подобається найбільше?

— Сонце і мамине тепло.

— Що **помаранчеве** тобі подобається найбільше?

— Апельсин і мій плетений бабусею шарф.

- Запиши словосполучення за зразком. Чому червоний колір асоціюється з маминим теплом?

Зразок. Червоне сонце, червоне мамине тепло.

Редагуємо. Заміни повторюване слово іншим, близьким за значенням. Чому важливо використовувати в мовленні синоніми?

У повітрі літають холодні сніжинки. Вони опускаються на холодну землю. Дерева сплять холодним сном. У мене холодний ніс.

Довідка. Прохолодний, крижаний, морозний, студений.

Розвиток мовлення. Опис предмета

Текст, у якому хтось або щось описується, називають **описом**. У такому тексті ти наче розгорнуто відповідаєш на запитання: *Який предмет?* Текст-опис схожий на картину, намальовану словами. У текстах-описах зазвичай уживають багато прикметників.

- Розглянь таблицю. Назви ознаки предметів. Доповни таблицю своїми прикладами.

Об'єкт	Колір	Форма	На дотик	Матеріал
Пенал (<i>який?</i>)	Червоний	Овальний	М'який	Тканинний
Гумка (<i>яка?</i>)	Сіра	Прямокутна	Гладка	Каучукова

- Пограй у гру «Прикметниковий ланцюжок». У парі по черзі називайте прикметники до іменника за вибором. Наприклад: олівець — синій, довгий, тонкий, мамин, новий, дерев'яний.
- Опиши предмет зі шкільного приладдя на вибір.

Зачин. Напиши про призначення предмета.

Головна частина. Розглянь предмет. Назви його ознаки, користуючись таблицею. Опиши предмет у цілому. Розглянь частини, з яких складається предмет. Опиши їх по черзі.

Кінцівка. Напиши про своє ставлення до предмета.

Словосполучення прикметників з іменниками

- 1 Про що йдеться в реченні? Знайди головні слова. Установи зв'язок між словами в реченні. Назви прикметник. З яким словом пов'язаний прикметник? До якої частини мови належить це слово?

Скляна ваза стояла на столі.

У реченні прикметник *скляна* зв'язаний з іменником *ваза*, тому що вказує на ознаку цього предмета.

Прикметник та іменник утворюють **словосполучення**. Головним словом у ньому є іменник **X**. Став питання від іменника до прикметника.

Прикметники змінюються за числами і родами. У словосполученні число і рід прикметника та іменника однакові. Іменник **ваза** вжито в однині, прикметник **скляна** — також в однині. **Ваза** — іменник жіночого роду, тому і прикметник **скляна** вжито в жіночому роді.

- 2 Утвори словосполучення іменника з прикметником за зразком. Міркуй так: каструля з металу — каструля (яка?) металева. Визнач головне слово — іменник. Постав питання від іменника до прикметника.

Яка?

Зразок. Металева каструля,

килим із шерсті подушка з пір'я простирадло з льону ковдри з бавовни	каструля з металу склянка із пластику банка зі скла ваза з глини	комод із дуба двері із сосни стілець із дерева полиці з горіха
---	---	---

Редагуємо.

Скляний двері, пір'яне подушка, дерев'яна стіл, пластикові вікно, затишне кімната, кам'яні будинок.

- 3 Оповідання. Тема і головна думка. Заголовок. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Переказуємо.

- Чи була у твоєму житті ситуація, коли ти ділився/ділилася з друзями речами? Розкажи про це.

КАБЛУЧКА

Каблучка вкотре зіслизнула з пальця, відтак дзенькнула об асфальт і покотилася хідником.

— Ой лишенько! — тільки й устигла зойкнути Софійка.

Перстéник з розгону булькнув у ставок. І поки дівчинка добігла до *високого берега*, навіть кола на воді ущухли.

— Дорога́? — співчутливо запитав рибалка.

— Дуже! — відповіла Софійка, ледь стримуючи сльози.

— Чекай плакати, спробуємо виловити.

Рибалка розмотав підсаку, й вони удвох заходилися вигрібати замулені скарби: колесо від *дитячого самоката*, *дверну ручку*, *дерев'яний товкач*, *пластикові пляшки*, *зелену вовняну шкарпетку*...

«Авжеж, так воно і мало статися! — докоряла собі подумки Софійка. — І чим я тільки думала, коли позичала цю злощасну обручку, **більшу, ніж кільця Сатурна**. Похизуватися перед *старшою сестрою* захотіла... Маєш тепер!»

Раптом у підсаці щось зблиснуло. Дівчинка відчайдушно шáрпнулася до знахідки. Ні, це були тільки 50 копійок...

До школи вона так і пішла ні з чим.

— Як це загубила?! — спалахнула гнівом Аліна.

— *Каблучка була велика*, постійно спадала... — промимрила Софійка.

— Зрештою, я й сама її в пісочниці знайшла. Загубила, то й загубила, — уже примирливо сказала Аліна. — Ми ж *найкращі подруги*, не сваритися ж нам через дрібничку.

У Софійки аж на серці відлягло.

— Хоча... — продовжила Аліна, — тепер ти маєш мені щось за це віддати... — Вона прискіпливо поглянула на подружку, наче оцінюючи. — Наприклад, твою ручку.

Ручка мала за ковпачок єдинорога й писала шістьма *гелевими пастами* із *різнокольоровими блискітками*. У класі більше ні в кого такої не було. Але головне, що ручку Софійці

подарував дідусь, коли батьки востаннє провідували його. Це було ще влітку, і відтоді вони не бачилися.

Софійка поглянула на ручку... потім на Аліну.

— Бери... — тихенько прошепотіла вона.

Дмитро Кузьменко

Чому?

- Чому Софійка взяла каблучку в Аліни?
- Чому Аліна попросила в Софійки саме ручку?
- Чому Софійка її віддала?

Точка зору. Перекажи оповідання від імені Софійки чи Аліни. Чим відрізнятимуться розповіді?

Завдання на вибір.

1. Запиши, як виглядала ручка. Опиши свою ручку. Уживай прикметники.

2. Випиши виділені в тексті словосполучення прикметників з іменниками. Установи зв'язок між словами.

Змінювання прикметників за родами і числами

Прикметники змінюються за числами, а в однині — за родами. Прикметник завжди вживається в тому числі і роді, що й іменник, з яким він зв'язаний.

- 1 Розглянь таблицю. Розкажи, як змінюються прикметники. Доповни таблицю прикладами з довідки та власними прикладами.

Об'єкт	Однина			Множина
	Який? Чоловічий рід	Яка? Жіночий рід	Яке? Середній рід	Які?
	Лимонний сік	Лимонна цедра	Лимонне дерево	Лимонні дольки

Довідка. М'ятні льодяники, м'ятний чай, м'ятне морозиво, м'ятна цукерка, м'ятний запах, м'ятне печиво, м'ятна паста.

- 2 Поясни, як утворилися прикметники. Запиши словосполучення іменника з прикметником. Визнач число і рід прикметників.

Будинок із каменю — кам'яний будинок

Оселя із дерева — дерев'яна оселя

Хата із соломи — солом'яна хата

Житло зі скла — скляне житло

Дім із металу — металевий дім

Домівка із глини — глиняна домівка

- Уяви, що в різних будинках усі його частини та всі меблі зроблено з такого саме матеріалу, як і будинок. Склади і запиши речення за зразком. Визнач число і рід іменників.

Зразок. У солом'яному будинку є солом'яний диван, солом'яна шафа, солом'яне ліжко, солом'яні двері.

- Запиши синоніми до слова **будинок**.

- 3 Авторська казка. Тема і головна думка.
Запитання до автора. Художні засоби. Переказуємо.

ПАЛАЦ ІЗ МОРОЗИВА

Одного разу в Болонї побудували палац із морозива. Діти прибігали на площу з усіх кінців міста. Усім кортіло хоч лизнути його. Дах цього палацу був зі збитих вершків, дим у комині — з цукрової пудри, сам комин — із варення. Усе інше було з морозива: і двері, і стіни, і меблі.

Одне маля вчепилося за стіл і злизало всі чотири ніжки, так що стіл із тарілками (тарілки були з найкращого шоколадного морозива) повалився просто на нього.

Вікно палацу почало танути. Шибки були з полуничного морозива і, танучи, спливали рожевими струмками.

— Хутчіш сюди! — гукав поліцай. — Швидше! І всі кинулись облизувати палац ще швидше. Шкода, коли такі ласощі пропадають!

— Дайте мені крісло! — благала якась бабуся, що не могла проштовхатись крізь юрбу. — Оце крісло дуже зручне для кволої бабусі. Будь ласка, подайте мені його, оте, з бильцями.

Один пожежник зглянувся над старенькою та й виніс їй солодке крісло з кремом і фісташками, й раденька бабуся почала смоктати його бильця.

Ой, який же то був веселий день! До того ж лікарі зробили так, що ні в кого не болів живіт. Ще й тепер, коли діти просять другу порцію морозива, батьки кажуть зітхаючи:

— Ти, мабуть, з'їв би цілий палац із морозива, той, що в Болонї стояв.

За Джанні Родарі

- Чи можна насправді побудувати палац із морозива?
- Запиши словосполучення іменників із прикметниками. Постав питання від іменника до прикметника.

Зразок. Дах із вершків — дах (який?) вершковий.

Дим із цукру, тарілка з шоколаду, крісло із крему, стіни з карамелі, меблі з горіхів, вікно з мармеладу.

Завдання на вибір.

1. Спиши три речення з прикметниками та підкресли прикметники.

2. Випиши п'ять словосполучень іменників із прикметниками. Установи зв'язок між ними за допомогою питань.

3. Знайди інформацію про незвичайний будинок. Намалюй і опиши його.

Змінювання прикметників за родами і числами

- 1 Розглянь таблицю. Порівняй закінчення прикметників. Зроби висновок.

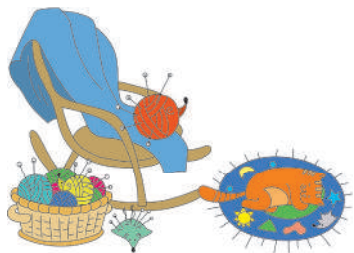
ОДНИНА			МНОЖИНА
Чоловічий рід Який?	Жіночий рід Яка?	Середній рід Яке?	Які?
зимовий день	зимова історія	зимове сонце	зимові канікули
зимній ранок	зимня стужа	зимнє відчуття	зимні сніги
-ий, -ій	-а, -я	-е, -є	-і

- 2 Спиши, дописуючи закінчення прикметників. Познач закінчення. Визнач рід і число прикметників. Рід визначає тільки у прикметників, ужитих в однині.

Зразок. Весняний ^{одн., ч.р.} грім, весняні ^{мн.} квіти.

Веснян.. повінь, веснян.. небо, веснян.. свята, осінн.. туман, осінн.. листя, осінн.. дерева, літн.. дощ, літн.. роса, літн.. взуття, літн.. канікули.

- 3 Запиши прикметник **колючий**, змінюючи його за родами і числами. Від чого залежить, у якому числі і роді вживатиметься прикметник? Напиши над прикметником число і рід.

Їжаки (які?) ..., погляд (який?) ..., цвях (який?) ..., голка (яка?) ..., серце (яке?) ..., слово (яке?) ..., кактус (яка?) ...

- Запиши два речення із двома словосполученнями на вибір.

- 4 Прочитай текст. Що тебе здивувало?

ПУХНАСТА ІСТОРІЯ

Жив-був пухнастий монстр Пух. У нього була пухнаста голова, пухнастий ніс, пухнасті очі

і пухнасте волосся. **Пух любив морозиво з шоколадом, персиками, вершками, молоком, вишнями, полуницями.** Він жив у м'якому домі. У ньому була м'яка стеля, м'яке вікно, м'які двері.

- Випиши з тексту словосполучення іменника і прикметника в таблицю за зразком у завданні 1.
- Спиши виділене речення, замінюючи іменники на прикметники: морозиво з шоколадом — шоколадне морозиво.

Завдання на вибір.

1. Продовж історію про монстрика Пуха. Розкажи, які в нього меблі і посуд, у які ігри він грає, якими цифровими пристроями користується.

2. Придумай історію про свого незвичного монстрика. Дай йому ім'я.

- Діти намалювали і написали історію про монстрика Пуха й оприлюднили її в інтернеті. Вони вказали свої домашні адреси для зворотного зв'язку, номери телефонів. Які правила порушили діти? Чому не можна ділитися особистою інформацією в інтернеті?

5 Вірш. Тема і мета створення. Ритм і рима. Художні засоби.

КОЛЬОРОВІ ПТАШКИ

Червоні снігурі стрибають по дворі.
В задумі чорний крук присів на білий сук.
Синиці голубі співають на вербі.
На зиму омелюх пошив рудий кожух.
А горобець-дивак вдягнув зелений фрак...
Зелений — то й дарма! Бо сірих фарб нема.

Володимир Лучук

- Випиши словосполучення іменника і прикметника. Визнач число і рід іменників. У якому числі і роді вжито прикметники, які зв'язані з іменником? Чому?
- Порівняй кольори оперення різних птахів з одягом. Запиши порівняння.

- 6 Утвори словосполучення прикметника й іменника. Визнач число і рід прикметників. Склади речення зі словосполученнями на вибір.

Прикметники	Іменники
Широкий	Коридор, стежка, шосе, дороги, вулиці
Вузький	

- 7 Запиши словосполучення в однині. Визнач рід іменників і прикметників. Допиши прикметники-антоніми.

Короткі смужки, широкі стрічки, високі паркани, глибокі озера.

Зразок. ^{одн., ж.р.}Коротка смужка — ^{одн., ж.р.}довга смужка.

- 8 Утвори прикметники. Визнач і запиши їх число і рід. Познач суфікс і закінчення. Розбери за будовою виділені слова.

Чай з квітів — ..., кисіль з абрикосів — ..., узвар із груш — ..., компот із вишень — ..., каша з рису — ..., суп з овочів — ..., варення зі слив — ...

-ов-
-ев-

Довідка. **Квітковий**, абрикосовий, рисова, **грушевий**, вишневий, овочевий, сливове.

- 9 Утвори прикметники за допомогою суфікса **-еньк-**. Визнач число і рід прикметників. Розбери за будовою виділені слова.

Зразок. Яблуко ^{одн., с.р.}солодке, а яблучко ^{одн., с.р.}солоденьке.

-еньк-

Огірок солоний, а огірочок — Морква смачна, а морквинка — Перець **гіркий**, а перчик — Лимон кислий, а **лимончик** —

- 10 Утвори прикметники. Познач суфікс. Визнач число і рід прикметників.

Зразок. Місто в ^{одн., с.р.}Україні — ^{одн., с.р.}українське місто. Село в Україні — ..., зброя козаків — ..., зала для глядачів — ..., інструмент господарів — ..., міст у Запоріжжі — ..., вулиця у Львові — ...

-ськ-
-зьк-
-цьк-

Довідка. Українське, козацька, глядацька, господарський, запорізький, львівська.

У місті (*якому?*) ..., зброю (*яку?*) ..., у залі (*якій?*) ..., між інструментом (*яким?*) ..., під мостом (*яким?*) ..., вулиці (*якої?*)

- 11** Уяви кімнату. Вона може бути звичайною або казковою, фантастичною. Спиши текст, уставляючи потрібні прикметники. Намалюй кімнату за складеним тобою описом.

Це була звичайна/незвичайна кімната. Стіни і стеля були ..., а підлога Крізь ... вікно світило ... сонце. Посередині кімнати стояв ... стіл. На ньому лежала ... скатертина. Біля столу стояло ... крісло. Біля стіни височіла ... шафа.

- 12** Утвори прикметники. Визнач суфікс та закінчення прикметників. Визнач число та рід прикметників.

-ач-
-яч-

одн., ч.р.

Зразок. Хвіст зайця — заячий хвіст.

Луска риби — ... луска, шерсть лисиці — ... шерсть, язик жаби — ..., молоко корови — ..., миска kota — ..., будка собаки —

Довідка. Риб'яча, лисяча, жаб'яча, котяча, собача, коров'яче.

- 13** Розглянь дивну тварину. Опиши її, уживаючи прикметники. Визнач число та рід прикметників.

Голова (*чия?*) лєвова. Очі (*чий?*)

Вуха (*чий?*) Роги (*чий?*) Ніс (*чий?*)

Зразок. Лєвова голова,

Редагуємо. Що не так? Запиши правильно.

Полохливий, як ведмідь. Хитрий, як лєв.

Сильний, як заєць. Вайлуватий, як лисиця.

Письмо для себе. Намалюй незвичайну тварину й опиши її, уживаючи прикметники. Визнач число та рід прикметників.

Розвиток мовлення. Опис тварини

- Вибери тварину й опиши її. Користуйся підказками. За потреби заміной слова іншими.

Зачин. Мій собака Його звать

Головна частина. У нього

- Опиши загальний вигляд тварини. Її розмір, форму тіла тощо.
- Опиши ознаки частин тіла тварини по черзі. Для цього заповни таблицю. Використай прикметники, порівняння. Зміни або доповни таблицю за потреби.

Шерсть	Очі	Ніс	Вушка	Лапки

Кінцівка. Напиши про своє ставлення до тварини.

Мій собака — мій найкращий друг.

Прикметники. Синоніми і антоніми

- 1 Розглянь смайлики. Добери і запиши до них прикметники. Добери до кожного прикметника синонім і антонім.

Зразок. Радісний — веселий, сумний.

Довідка. Жартівливий, радісний, печальний, допитливий, сумний, злий, добрий, потішний, зловбий, сердитий.

- 2 Спиши пари синонімів. Запиши ті прикметники, які характеризують тебе, когось із твоїх близьких або друзів, і поясни чому.

Зразок. Я чемний, тому що Моя мама чуйна

Увічливий — чемний, щирий — відвертий, добрий — чуйний, турботливий — дбайливий, старанний — сумлінний, привітний — доброзичливий, пихатий — зарозумілий, сердитий — гнівливий, лінивий — ледачий, повільний — неквапливий, розумний — кмітливий.

- 3 Утвори пари антонімів. Склади речення про персонажів літературних творів, героїв мультфільмів чи комп'ютерних ігор за зразком.

Зразок. Кіт у Чоботях хитрий, а велетень — наївний.

Злий — ..., працюючий — ..., щедрий — ..., повільний — ..., сильний —

Довідка. Добрий, скупий, швидкий, лінивий, слабкий.

- 4 Повість. Уривок. Тема і головна думка. Проблема. Характеристика персонажів твору. Моє ставлення до персонажів. Читання в особах.

- Чи бували у твоєму житті моменти, коли ти розповідав/розповідала про себе те, чого не було насправді? Чому ти це робив/робила? Що з цього вийшло?

ОДИНИЦЯ З ОБМАНОМ (Уривок)

Спасокукоцький скося позирав на Кукуєвицького і думав: «Здається, він трохи менший за мене... Ононо як на лікті спинається й шию витягає. Таки менший. Зовсім шпінгалёт. А мабуть, думає, що я шпінгалет. Що об мене можна ноги витирати. Ні! Не допущу, щоб він так думав! Не допущу!»

- Що ти дізнався/дізналася про Спасокукоцького?
Чому він вирішив, що Кукуєвицький про нього погано думає?

На великій перерві Спасокукоцький цмокнув цукеркою і сказав:

— А ми цього літа на дачі в селі були. І я виліз на отаке здоровенницьке дерево. На самісіньку верхівку. І там було гніздо шуліки. А в гнізді шуліченята. Але я їх не взяв. Нащо вони мені. Щоб іще шуліка око за них виклюнув! Дуже треба! Тільки подивився, пальцем поторкав і зліз.

Кукуєвицький закліпав очима, і козиніака застрягла у нього в горлі. Він хотів щось сказати, але не зміг, а тільки промекав, як козеня:

— М-ме-е-е!..

Тут задзвенів дзвоник і довелося йти в клас.
Спасокукоцький торжествував: «Ага! З'їв?! Ото щоб знав, з ким маєш справу! Шпінгалет!»

- Як ти гадаєш, чи правду розповів Спасокукоцький? Чи може це бути правдою? Як ти гадаєш, що буде далі?

Але на наступній перерві Кукуєвицький закліпав волохатими віями, почервонів і тихо сказав:

— А я... якимось узимку пішов на Дніпро подивитися на підлідний лов. Лід був тільки попід берегом, а далі вода. І шмат крижини, де я стояв, одірвався і поплив. Усі кричать. А я не злякався. Тільки кричу: «Агов! Швидше рятуйте, бо мені в гастром по сметану треба!» І по мене послали катер, і виловили мене уже під Києвом, біля Жуківського острова. Але сметану я таки встиг купити...

Спасокукоцький кркнув і теж почервонів. Потім зібрав усі свої сили і сказав:

— А мене... а я... а мені справжню пожежу гасити довелося. О! На дачі. Загорілася солома біля корівника. Але я не розгубився, схопив відро з помиями і... Якби не я, згорів би к свиням і корівник, і хата, і все на світі...

— А я... — скромно опустил очі Кукуєвицький. — А я... лишився колись сам у квартирі. І раптом подзвонив злодій. І каже: «Одчиняй! Київгаз!» А я заціпенів і кажу: «Не одчиню! Усі розбійники завжди кажуть «Київгаз», а тоді заходять і грабують. Тікайте, бо зараз як візьму татову мисливську

рушницю і як стрельну через дірку для ключа!» А він каже: «Дурний!» А я кажу: «Од такого чую!» Він злякався і пішов.

Спасокукоцький тяжко зітхнув і, мало не плачучи, сказав:

— А я... а мене колись велосипед переїхав... І маминого годинника я колись проковтнув... Разом з ремінцем...

- Чому хлопці почали вихвалитися один перед одним? Чи правдивими є їхні історії? Чим це може закінчитися?

Настрій у Спасокукоцького зіпсувався вкрай. Сидячи на уроці, він спідлоба позирав на Кукуєвицького і думав:

«Невже цей шпінгалет не брехав! Невже справді і на крижині плавав, і з розбійником так хоробро розмовляв... А я ж усе чисто вигадав — і про шуліченят, і про пожежу...»

Насправді то він сам трохи не спалив корівника. Бавився сірниками, і зайнялася солома. Перелякавшись, він заверещав, як поросся. Прибігла мама, схопила відро і залила вогонь.

Спасокукоцький намагався зрозуміти, брехав той чи ні. Але Кукуєвицький дивився так, що нічого не можна було зрозуміти.

І Спасокукоцький вирішив не здаватися.

Наступного дня з'ясувалося, що Спасокукоцький на тій самій дачі ще витяг з річки потопаючу маленьку дівчинку,

лазив у криницю рятувати кошеня і їздив верхи на баскóму жеребці Електроні...

Однак з'ясувалося також, що Кукуєвицький, у свою чергу, бився із скажéним собакою, лазив у каналізаційний люк діставати ключі, загублені сусідською дівчинкою, і під час військового параду катався на міжконтинентальній балістичній ракеті з атомною боеголо́вкою...

Тепер Спасокукоцький з óстрахом читав газетні заголовки — чи не надруковано статті про подвиги Кукуєвицького. І, слухаючи радіо, боявся почути знайоме прізвище.

Всеволод Нестайко

- Які почуття викликали в тебе розповіді хлопців? Чому?
- Склади список «подвигів» хлопчаків. Використовуй ключові слова.
- Чому хлопці вихвалялися один перед одним? Яка проблема порушується? Як її вирішити? Що потрібно зробити хлопчакам, щоб порозумітися?

Факт і фейк. Ти можеш дізнатися новину, яка схожа на правду, але є неправдивою. Це фейк. Дізнайся про те, як розрізнати фейки і факти з різних джерел.

Поясни своїми словами, як ти розумієш, що таке факт, думка, фейк. Наведи приклади з тексту.

Письмо для себе. Напиши свою думку з вибраної теми.

1. Чи варто розповідати про себе небилиці?

2. Що робити, якщо ти відчуваєш приниження?

3. Що означає «уміти дружити»?

Розвиток мовлення. Твір про себе

- Напиши твір про себе.

Почни. Я Ганна/Дмитро, учениця/учень третього класу. І я хочу написати твір про себе.

Який я?
Яка я?

Продовж.

1. Намалюй свій портрет.
2. Опиши свою зовнішність. → Якого зросту і постави? Яке обличчя, погляд, очі, ніс, рот, волосся тощо? Який одяг?
3. Опиши, які риси характеру тобі притаманні.

Заверш. Я не все розповіла/розповів про себе, але я

Що я знаю/умію?

- 1 Доповни речення словами і запиши.

Прикметник — це частина мови, яка називає ..., відповідає на питання

У реченні прикметник найчастіше зв'язаний з

- 2 Утвори словосполучення іменників із прикметниками. Визнач число і рід прикметників. Познач закінчення.

Іменники	Прикметники
Сонце, хлопчик, дівчинка, діти	Веселий
Вчинок, історія, життя, думки	Добрий

одн., с.р.

Зразок. Веселе сонце,

- Підкресли прикметники, ужиті в переносному значенні.
- Допиши до прикметників синоніми й антоніми.

- 3 Спиши речення, поширюючи їх прикметниками. Змінюй слова за потреби.

У нас ... клас. Стіни ... кольору. На них висить ... картина. У класі ... підлога і ... стеля. У кутку стоїть ... шафа. На підвіконні ... квіти. Крізь вікно усміхається ... сонечко.

.....

- 4 Запиши п'ять прикметників — назв кольорів. Допиши до них іменники.
Зразок. Білий ведмідь.
-

- 5 Напиши, який текст із теми «Прикметник» змусив тебе задуматися. Поясни чому.

Почни так: «Я прочитав/прочитала (вірш, казку, оповідання тощо) «...» і подумав/подумала про ...».

Поняття про числівник

Один , два , три , чотири , п'ять ...

Це слова, які позначають кількість предметів та відповідають на питання *скільки?* Це **числівники**.

- 1 Прочитай слова. Випиши числівники. Склади речення з одним із них.

Вісім, висота, двадцять, багатий, метр, сорок, п'ятдесят, розмір, вісімнадцять, рахівниця, дев'ятнадцять, кишень, двадцять три, рахувати, шістнадцять, два, пенал, калькулятор.

.....

Скільки?

- 2 Пограй у парі у гру «Числівники про мене». Називай числівник і розповідай, як він пов'язаний із твоїм життям.

Зразок. Шість. Це номер будинку, де я живу. Дев'ять. Мені дев'ять років.

- 3 Порівняй малюнок і текст. Випиши числівники. Склади свій список продуктів, уживаючи числівники.

У сумці є:
п'ять кілограмів ковбаси,
три яблука, стручок гороху,
чотири пиріжки і морква,
сім пачок масла, дві — сметани,
п'ятнадцять груш і вісім банок,
шістнадцять картоплин
і Мурчик, кіт, один.

- 4 Запиши числівники за зразком.

1 — 11, 2 — 12, 3 — 13, 4 — 14, 5 — 15,
6 — 16, 7 — 17, 8 — 18, 9 — 19.

-надцять

Зразок. Один — одина́дцять, два — двана́дцять,

- 5 Прочитай рівності різними способами. Запиши їх, уживаючи прийменники **від, до**.

$$11 + 5 = 16$$

$$19 - 9 = 10$$

$$12 + 6 = 18$$

Зразок. До одина́дцяти додати п'ять дорівнює шістна́дцять.

Числівник. Оповідання. Автор

- 1 Текст. Тема і головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Театралізуємо.

ЯК МИ БЮДЖЕТ ФОРМУВАЛИ

Частина 1

- Чи знаєш ти, що таке бюджет? Чи є у тебе свій бюджет?

Бувають же такі **вундеркінди**, як наш Вітько Мудрак! Не встигла вчителька дописати на дошці умови задач для другого варіанта,

а він вже свої розв'язав і сидить, кросворд розгадує. Але на що вже Вітько **професор**, а й він не все знає.

— Ніно Клімівно, — підняв руку наш класний ерудит, — підкажіть, будь ласка, як називається схема доходів і видатків держави.

— Схема доходів і видатків держави — це бюджет. А тепер — беріться до задач, бо скоро кінець уроку, а зошити я зберу.

— А я так і знав, що ви знаєте, Ніно Клімівно, — промовив Вітько, вписуючи слово в клітинки. — Бюджет... підходить. Дякую, Ніно Климівно, якби не ви, то що б я й робив. А цікаво, звідки цей бюджет береться?

— А я тобі, солоденький, зараз поясню звідки... Усі, хто працює в нашій країні, обов'язково віддають державі частину своїх доходів, тобто сплачують **податки**. Так формується дохідна частина бюджету.

— А можна, наприклад, не платити? — поцікавився я.

— У жодному разі. **Податки — це обов'язкові платежі**.

— А що держава з цими податками робить? — спитала Катька Саєнко.

— Використовує для різних потреб: наприклад, виплачує заробітну плату вчителям і лікарям, пенсію пенсіонерам і так далі. Забезпечує необхідними умовами життя та праці усіх, хто того потребує...

— Ясно, — сказав я. — І ви, Ніно Климівно, теж отримуєте зарплату з бюджету?

— Саме так, завдяки тому, що існують і сплачуються податки.

— Я все розумію, — сказав Вітько, — але уявити, як ті податки надходять у бюджет, щось не можу. От якби ми розіграли модель...

— Модель? — учителька задумалася. — Можна й розіграти, солоденькі, можна.

Якось Ніна Климівна розповідала нам про будову Сонячної системи. Тоді ми створили таку модель: Соня Петренко була Сонцем, Вітько — Меркурієм, Наталя Іваненко грала Венеру, ну й так далі. Я собі роль Землі вибрав. Звідки ж було знати, що ця роль найважча. Чого, питаєте? Бо Земля, щоб ви знали, обертається довкола Сонця та ще й докруз своєї осі вертиться. Але це я вже потім, як наша модель почала працювати, второпав. Але що поробиш: сам Землю вибрав — мушу крутитись. Так-от, крутивсь я, крутивсь, як бджолою вкушений, аж ноги почали заплутуватися. Тільки я трохи дав раду ногам, як тут Місяць, ну, Сергійко Сергеев, почав від мене віддалятися і до Венери притягуватися.

Я йому кричу:

— Куди, ти ж мій супутник — ти ж навколо мене повинен крутитися, а ти навколо кого крутишся, га?

— Ну тебе, — каже, — мені довкола Наталки цікавіше крутитися. Бувай.

Тут мене зло як узяло, я як зійшов з орбіти та як узяв його на таран!..

Довелось Ніні Климівні зупиняти всю нашу «Сонячну систему».

— Стривайте, солоденькі! — кричить. — Експеримент припиняється, а ви двоє — щоденники мені на стіл, буду ваших батьків до школи викликати!

— За що? — обурились ми. — За таку дрібничку батьків до школи?

— По-вашому, всесвітня катастрофа, що ви оце влаштували, — дрібничка?

Отак ми моделювали рух планет. А тут Вітько запропонував зробити модель надходження податків до бюджету.

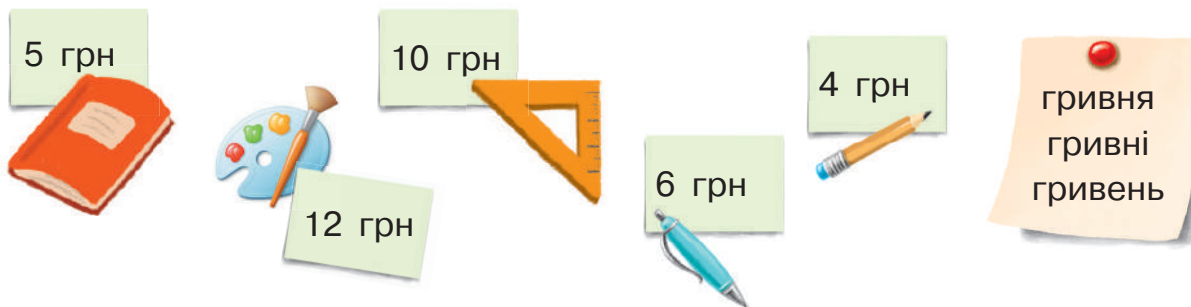
За Сашком Дерманським

Чому?

- Чому діти зацікавилися словом **бюджет**?
- Чому всі мають знати, що таке **бюджет**?
- Чому діти вирішили створити **модель бюджету**?
- Розкажи про бюджет за малюнком на с. 28.
- Прочитай виділені в тексті слова. Як вони характеризують одного з героїв? Яке слово вчителька повторює весь час? Що ти про це думаєш? Знайди інші слова, які характеризують персонажів.
- Чому важливо вміти складати власний бюджет?
- Уяви, що твій бюджет становить 50 гривень. Напиши список товарів, які ти можеш придбати на цю суму.

Зразок. Три зошити — п'ятнадцять гривень.

2 Утвори і запиши словосполучення іменника з числівником.

Числівники	Іменники
П'ять, дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, двадцять.	Грамів, кілограмів, метрів, дециметрів, сантиметрів.

- 3 Запиши числівники, які відповідають на подані питання.

Додай (*скільки?*) ... ложки цукру, немає (*скільких?*) ... олівців, задоволений (*скількима?*) ... книжками, розраховую на (*скільких?*) ... друзів.

Довідка. Три, трьох, трьома; чотири, чотирьох, чотирма.

Числівник. Оповідання. Характеристика персонажів

- 1 Прочитай і запиши рівності.

$$11 - 5 = 6$$

$$19 + 1 = 20$$

$$5 \cdot 5 = 25$$

дорівнює

- 2 Запиши словосполучення. Який числівник записується двома словами?

5 (яблуко), 9 (цукерка), 10 (абрикоса), 11 (ящик), 9 (кілограм), 100 (грам), 14 (олівець), 16 (пенал), 23 (гумка).

Зразок. Одинадцять кілограмів.

- 3 Текст. Запитання до автора. Характеристика персонажів. Точка зору. Читаємо в особах. Театралізуємо.

ЯК МИ БЮДЖЕТ ФОРМУВАЛИ

Частина 2

- Пригадай, про що йшлося в частині 1 оповідання. Яку проблему вирішують діти? Як ти гадаєш, що буде далі?

А тут Вітько запропонував зробити модель надходження податків до бюджету.

— Можемо спробувати, — *загорілась ідеєю* Ніна Климівна. — Виберімо когось на роль Бюджету.

— Я можу побути, — підняв руку я.

— Ти не годишся, солоденький, — замотала головою вчителька, — занадто сухорібний. А в бюджеті що головне? Розмір. Розмір, солоденькі мої, — найголовніше. Що більший бюджет, то краще для країни.

Усі, як за командою, подивилися на Колю Потáпенка і тут-таки зрозуміли: що нашій державі страшенно пощастило. Коля найбільший не лише серед нас, а й серед четвертокласників, п'ятикласників і навіть деяких шестикласників. Отакий у нас Коля Потапенко.

— От Миколка буде саме якраз, — висловила спільну думку Ніна Климівна. — Значить, бюджет ми з вами, солоденькі мої, затвердили.

Коля хотів щось заперечити, але не зміг, бо саме жував бутерброд: він ніколи не може дотерпіти до перерви і по́крадьки починав їсти посеред уроку.

— А що тепер з ним робити? — запитав я.

— Тепер, Сашко, будемо його формувати, тобто сплачувати податки.

— Податки — від слова давати, — міркував Вітько, — отже, ми мусимо Колі щось давати.

— Я буду *щиглі давати*! — випалив Сергійко й рушив до Колі-Бюджету.

— Е, ти чого?! — аж підскочив той. — Які щиглі?! Не буду я ніяким Бюджетом, Ніно Климівно!

— Заспокойся, солоденький мій, ніхто тобі не даватиме щиглів. Податки щиглями не сплачують. Ви мусите віддавати щось суттєвіше. Дорослі сплачують податки грошима, але ж ви ще не заробляєте. Треба подумати, що ми можемо використати замість коштів у нашій ігровій моделі.

Усі задумалися. І тут пролунав дзвоник.

— Так, солоденькі мої, ви тут думайте без мене, бо я побігла на педраду.

— А я знаю, — раптом промовила Катя Саєнко, — ми ж у школі теж дещо заробляємо — оцінки.

— Ні, я не згодна! — запротестувала Наталя. — От іще придумали: це якщо я отримаю за контрольну дванадцятку, то мені доведеться два бали віддати?

— Могла б і віддати, — хмикнув Сергійко, — у тебе ще ціла десятка залишиться.

— Можна давати поради, — запропонував я. — Мені бабуся щоранку перед школою дає корисні поради. Я міг би ділитися.

— Порадами ситий не будеш! — раптом подав голос сам Бюджет. — Ви мені краще бутербродами платіть податки і цукерками з пундиками¹.

— А це ідея! — зрадів Вітько. — Усім же батьки дають щось перекусити, саме це можна вважати нашими доходами, от ними можемо й ділитися.

— Я підтримую, — Коля від хвилювання аж підстрибував. — Починаймо!

— А чому я повинен віддавати Потапенку свої харчі!? — обурився Петько́ Петру́к.

— Слухай, а ти хіба не хочеш, щоб Ніна Климівна вчасно отримувала зарплату? — зовсім осмілів Коля.

— Та хочу, — похнюпився Петько й поліз у портфель за булочкою з родзинками.

По всьому класі зашаруділи целофанові торбинки — це ми видобували з рюкзаків і ранців, що в кого було. За хвилину на парті перед Колею височіла ціла купа канапок, печива, кукурúдзяних баранців, яблук та іншої школярської поживи. Коля сяяв від щастя як нова копійка. Якусь хвилину

¹ Пундики — смачна їжа, ласощі.

він радісно дивився на наші «податки», ніби не вірячи, що все це багатство тепер його, а потім заходився їсти.

Увесь клас стояв і зачудовано споглядав, як «податки формують бюджет». Усе йшло як по маслу, аж поки справа не дійшла до яблук. Коля три штуки поду́жав, а потім і каже:

— Більше не можу.

— Давай-давай! — підбадьорюємо ми. — Одненьке лишилося.

— Ні, — ледве дише Коля. — Все, не лізе в мене.

— Несерйозний ти, Потапенку, — почала його стидати Наталя. — А про пенсіонерів ти подумав?

— Шкода, — видушив із себе Коля і потягнувся за останнім яблуком.

Коли всі «податки надійшли до бюджету», на Колю жаль було дивитися: він був змучений, наче щойно двічі підряд виліз по канату на фізкультурі. Замóрений, але гордий. А ми теж почувалися молодцями, адже чесно сплатили всі податки.

— Ну, як ти? — запитав я у Колі.

— Живий. Тільки нудить трохи. Тепер я днів зо три не їстиму. А на яблука взагалі дивитися не можу.

Усі дружно засміялися. Тут пролунав дзвоник, і до класу увійшла Ніна Климівна.

— То як наша податко́ва модель, мої солоденькі? — спитала вчителька.

— Ми сплачували податки всякими смаколиками, — додав Вітя.

— Молодці. Виходить, усі сплатили податки, крім мене? — вона сягнула рукою до своєї сумочки. — Тримай, Потапенку, — це тобі мій внесок до бюджету.

Ніна Климівна простягнула Колі велике, стигле, червоне яблуко...

За Сашком Дерманським

- Чи зрозуміли діти, що таке бюджет? А ти? Як створення моделі допомогло зрозуміти поняття бюджету?

Точка зору. Уяви, що історію розповідає Коля, вчителька тощо. Перекажи уривок від їхнього імені. Порівняй розповіді.

- Напиши список їжі, яку діти використали для демонстрації податків. Допиши числівники.

Зразок. П'ять канапок,

Доповни список своїми прикладами.

Числівники, які відповідають на питання *котрий?*

Уяви, що ти їдеш у потязі. Який вагон обереш — перший, другий, третій? Числівники *перший, другий, третій* позначають порядок предметів при лічбі. Вони відповідають на питання **котрий?**

- 1 Утвори пари числівників.

Скільки?	Котрий?
Два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, одинадцять	Сьомий, четвертий, восьмий, п'ятий, десятий, одинадцятий, шостий, третій, другий, дев'ятий

Зразок. Один — перший.

2

Вірш. Тема і головна думка. Художні засоби. Порівнюємо вірш і малюнок.

ПАРОТЯГ (Скорочено)

Старий паротяг на пероні пітніє,
аж ллється із нього маснюща олія,
посіпує, мліє....

Та ще й пасажирів у кожному вагоні:
в першому — корови, в другому — коні.
В третьому сидять крутовусі грубаси,
сидять і їдять собі жирні ковбаси!
В четвертому — слон і чотири жирафи,
в п'ятому — різні шухляди і шафи.
В шостому — гармата — о, яка грізна! —
сердита, надута, носата, залізна!
В сьомому — повно-повнісько бананів,
в восьмому — вісім нових фортеп'янів.
В дев'ятому — цукерки, морозиво, дині,
в десятому — клунки, валізи, скрині.
А тих вагонів — сорок, не менше! —
сам вже не знаю, що в них там є ще!...
Раптом — свист! І знову — свист!
Пара — бух! Колеса — в рух!

Юліан Тувім
(Переклад Івана Малковича)

- Запиши пасажирів потяга і вантаж, який перевозить потяг. Почни словами: «У першому вагоні їдуть У п'ятому вагоні везуть ...».

Редагуємо.

У два вагон зайшов івась та інна.

Письмо для себе. Придумай свій казковий потяг. Розмісти в ньому пасажирів та вантажі. Укажи, у якому вагоні вони їдуть. Почни словами: «У першому вагоні їдуть ...».

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. МІЙ РОБОЧИЙ ДЕНЬ

- Напиши про свій початок дня, користуючись текстом.

О котрій
годині?
Котра
година?

Я прокидаюся **о сьомій годині** ранку

Я застеляю постіль та йду умиватися.

О пів на восьму я снідаю.

За чверть восьма я збираю портфель.

О восьмій годині виходжу з дому та йду до школи.

Уроки у школі розпочинаються **о пів на дев'яту**

- Допиши текст про свій робочий день. Укажуй час.

Довідка. О третій годині, о пів на четверту, за п'ятнадцять хвилин шоста, о десятій годині.

Що я знаю/умію?

Скільки?

Котрий?

- 1 Запиши числівники в таблицю.

Ми малюємо тварин. У нас виставка картин.

На першому малюнку носоріг. У нього один ріг.

На другому — павучок. У нього вісім очок.

На третій картинці — жук. У нього шість ніжок без рук.

На четвертій — рудий лис і один чутливий ніс.

На п'ятій — тільки два вуха

Стирчать з мого капелюха. Хто це?

- Напиши, хто може бути на п'ятому малюнку. Уживай числівники.

- 2 Запиши словосполучення, замінюючи цифри словами.

5 ведмедів, 8 зайців, 6 білок, 12 страусів, 9 мавпочок,
11 оленів, 4 хом'ячки.

.....

- 3 Запиши приклади словами.

$$5 + 9 = 14$$

$$10 - 3 = 7$$

.....

дорівнює

- 4 Спиши речення, замінюючи цифри словами.

14 жовтня — День захисника України. 22 квітня — День
Землі. 28 червня — День Конституції України.

.....

- 5 Спиши, указуючи час за годинником.

Я буду читати книгу о Я напишу листа о Я піду
на прогулянку о

Займенник

Займенник — самостійна частина мови, яка вказує на предмет, ознаку предмета, кількість, але не називає їх. Займенники відповідають на ті питання, що й частини мови, замість яких вони вживаються: *хто? що? який? чий? скільки?*

1 Добери до іменників займенники. Підкресли їх.

Дівчинка — ..., хлопчик — ..., діти — ..., веселі — ..., двадцять — ..., шість — ..., заєць —

Довідка. Вона, він, стільки, скільки, такі, вони.

Редагуємо. Заміни повторювані слова займенниками. Допиши історію про кошеня.

Закортіло кошеняті їсти. Зголодніло кошеня, бавлячись на подвір'ї. Прибігло в хату. А в хаті глечик з молоком на столі. Кошеня застрибнуло на стіл. Сидить кошеня. Не знає, як молока напитися. Раптом...

Особові займенники

Особові займенники вказують на особу чи осіб і відповідають на питання **хто?**

	Однина	Множина
1-ша особа	 Я	 МИ
2-га особа	 ТИ 	 ВИ
3-тя особа	 ВІН ВОНА ВОНО 	 ВОНИ

- 1 Спиши текст, уставляючи пропущені особові займенники.

... навчаюсь у третьому класі. ... з друзями любимо читати. А ... любите уроки української мови? Як часто ... читаєш книги? Твої батьки люблять читати? Що ... читають?

.....

- 2 Авторська казка. Тема і головна думка. Проблема. Характеристика персонажа. Запитання до автора. Читаємо в особах.

- Чи відчував/відчувала ти коли-небудь, що тебе не помічають? Тобі було добре чи погано? Чому?

НЕВИДИМИЙ ТОНІНО

- Як ви думаєте, яким був Тоніно? Чому його ніхто не бачив?

зачин

Одного разу хлопчик Тоніно пішов до школи засмучений, бо не вивчив уроки. Він боявся, що вчитель його викличе.

головна частина

Зав'язка — Ах, — казав він собі, — якби я міг стати невидимим!

Учитель робив переклічку. Дійшла черга до Тоніно, учитель назвав його прізвище, та хоч Тоніно одізвався, ніхто його не почув, а вчитель сказав:

— Шкода, що Тоніно не прийшов, я хотів перевірити його домашнє завдання.

Тоніно зрозумів, що став невидимим. Нарешті здійснилася його мрія!

- Про що ти дізнався/дізналася? Яким був Тоніно? Яка проблема порушується в казці? Як ти гадаєш, що буде далі?

Розвиток дії На radoщах він так підстрибнув, що втрапив у кошик для сміття. Виліз звідти і ну по класу швѐндяти: тут за чуба кого смикне, там чорнило розіллѐ. Зчинився галас, усі в класі пересварилися. Кожен звинувачував свого сусіда. І ніхто й гадки не мав, що все це накоїв невидимий Тоніно.

Набáвившись донѐсхочу, Тоніно вийшов зі школи й сів у тролейбус. Квитка він, звісно, не взяв, знаючи, що кондуктор його не бачить. Сів на вільне місце й сидить. На наступній зупинці в тролейбус зайшла жінка з господарською сумкою і спробувала сісти на те місце, що здавалося їй вільним. Але сіла Тоніно на коліна й мало його не задушила.

— Що за химѐра! — вигукнула вона. — На це місце не можна сісти! Гляньте, кладу сумку, а вона висить у повітрі.

А насправді сумка лежала на колінах у Тоніно. Зчинився гамір. Тоніно вискочив із тролейбуса, пішов у кондитерську й почав напихатися різними пундиками, тістечками та шоколадками.

Продавчиня помітила, що тістечка зникають із прилавка, й напустилася на статечного чоловіка, який купував карамельки для старої тітки: мовляв, це він краде тістечка.

Чоловік обурився:

— Я — злодій? Ви не знаєте, з ким говорите.

— А я й не хочу знати, — відповіла продавчиня.

І завелися вони так, що й не розборониш. Прибігла поліція. Невидимий Тоніно прошмигнув між ногами поліціанта і подався до школи, щоб зустріти своїх товаришів. Уроки закінчилися, і хлопці вибігли або, точніше, лавою викотилися на вулицю. Однак вони його не побачили. Дарма Тоніно силкувався їх догнати. Так і не пощастило йому ані посмикати Роберто за чуба, ані почастувати Гуїскардо ласощами. Вони його не бачили, не чули, дивилися крізь нього, наче він був зі скла.

Утомлений і сумний вернувся Тоніно додому. Мама чекала його на балконі.

— Я тут, мамо! — вигукнув Тоніно.

Та мама його не побачила й не почула і стурбовано дивилася на вулицю.

— Тату, я тут! — вигукнув Тоніно, зайшовши в кімнату, і сів на своє місце, біля столу. Але тато занепокоєно мимрив:

— Дивно, чому Тоніно й досі немає? Чи не скоїлася з ним якась біда?

— Я тут, я тут! Мамо, тату! — гукав Тоніно. Та ніхто його не чув.

- Які пригоди трапилися з Тоніно? Чому? Розкажи про них від імені Тоніно та інших персонажів. Чому розповіді різняться? Як ти гадаєш, що буде далі?

Кульмінація Тоніно зарюмсав. Але навіщо рюмсати, коли ніхто не бачить твоїх сліз?

— Не хочу я більше бути невидимим, — сказав розпачливо Тоніно. — Хочу, щоб мене бачив тато, щоб грімала на мене мама, щоб мене викликав до дошки вчитель! Хочу гратися з друзями. *Ой, як погано бути невидимим і самотнім!*

Пішов бідолашний Тоніно у двір, а там на лаві сидить дідусь, гріється проти сонця.

— Чого це ти плачеш? — питає його дідусь.

— Хіба ви мене бачите? — здивувався Тоніно.

— Авжеж, бачу. Щодня бачу, як ідеш до школи і вертаєшся додому.

— А я вас не бачив.

— Я це знаю. Ніхто мене не помічає. Та хіба хлоп'ята звертають увагу на самотнього старого пенсіонера? Я для вас однаково що невидима людина.

Розв'язка — Тоніно! — гукнула з балкона мама.

— Мамо, ти мене бачиш?

— Авжеж, бачу. Ходи-но сюди, тато з тобою поговорить.

— Зараз іду, мамо, — радісно вигукнув Тоніно.

— А ти не боїшся прочухана? — спитав дідусь.

Тоніно обняв дідуса за шию й поцілував.

— Ви мене врятували, — сказав він дідусеві.

— Бувай здоров, — відповів дідусь.

За Джанні Родарі

Чому?

- Чому Тоніно хотів стати невидимим?
- Чому дідусь відчував себе невидимим?
- Чому Тоніно подякував дідусеві?

- Яка проблема порушується в казці? Що значить бути «невидимою людиною» у реальному житті? Чи помічаєш ти «невидимих» людей?
- Розкажи про Тоніно за схемою. Зроби висновок: яким був хлопчик?

Як виглядає?

Що і як говорить?

Як ти ставишся до персонажа?

Що робить?

Про що думає? Чому?

- Випиши з казки три речення із займенниками. Підкресли займенники. Напиши в дужках, яке слово вони заміняли.
- Заміни іменники особовими займенниками і запиши.

Тоніно — він, мама — ..., тато — ..., дідусь — ..., Тоніно і дідусь —

- Заміни займенник **я** іншим. Запиши речення. Підкресли займенники.

У я виникло бажання стати невидимим. І я це вдалося. У я були веселі пригоди. Але потім я стало сумно. Для я не добре бути невидимим.

кінцівка

Розвиток мовлення. Переказуємо. Точка зору

- Перекажи казку від імені різних персонажів.
 1. Розкажи казку від імені Тоніно. Уживай займенник **я**. Почни так: «Одного разу я прийшов до школи засмучений...».
 2. Розкажи казку, наче ти звертаєшся до Тоніно. Уживай займенник **ти**. Почни так: «Одного разу ти...».
 3. Уяви, що ти і Тоніно були разом. Уживай займенник **ми**. Почни так: «Одного разу ми з Тоніно прийшли до школи...».
- Напиши всю історію про Тоніно або про одну з подій, користуючись таблицею.

1. Доповни таблицю

3. Напиши чернетку

5. Запиши в чистовик

2. Обери варіант письмової роботи

4. Відредагуй

Роль	Аудиторія	Форма	Тема
Хто пише?	Для кого пише?	У якій формі?	Про що?
Тоніно	Мама	Записка	Про свою невидимість
Продавчиня	Журналіст	Інтерв'ю	Про смаколики, що зникли

Що я знаю/умію?

- 1 Випиши особові займенники.

Я, ти, ми, вони, такі, і, не, він, але, вона, ви, крізь, скільки, воно.

.....

- 2 Спиши, підкресли займенники. Допиши два речення.

На вулиці Героїв Небесної Сотні ми з дідусем побачили військового. Я підійшов до нього. Він стояв біля стенду з фотографіями і сумно дивився на фото. А потім обернувся і сказав: «Це мій однокласник. Ти, хлопче, пам'ятай про героїв України». І пішов.

- 3 Запиши речення, уживаючи слово **ми** замість **я**.

Я читаю книгу про героїв України. Я завжди вітаюся.
Я дружу з хлопчиком в інвалідному візку.

.....

- 4 Допиши займенники.

Я — кличуть (я), дарують (я), бачать (я), дружать зі (я).
Ти — зустріли (ти), читають (ти), спілкуються з (ти).
Зразок. Я — кличуть мене,

Поняття про дієслово

- 1 Виконай дії. Як називаються слова — назви дій?

Пострибай. Присядь. Повернись. Нахились.

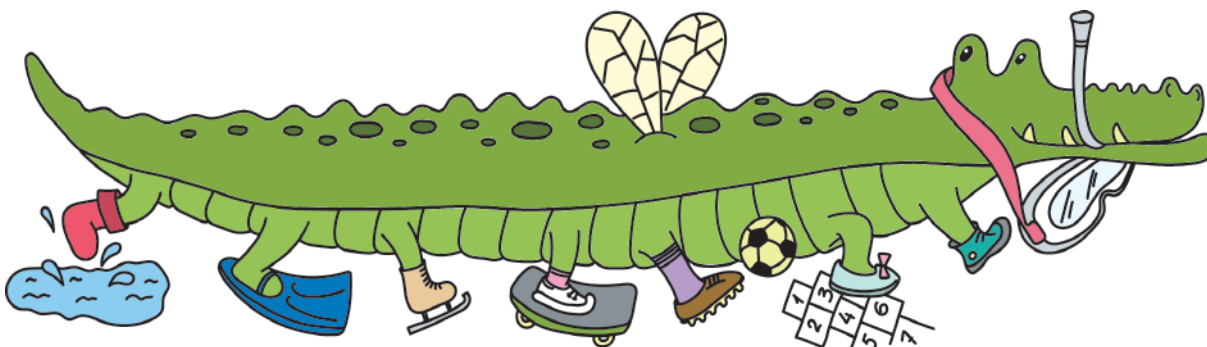
Дієслова — це слова, які називають дію

або стан предметів та відповідають на питання
що робити? що зробити?

- 2 Це незвичайний крокодил, який усе вміє робити. Запиши, що він робить. Підкресли дієслова .

Зразок. Крокодил (що робить?) плаває в річці.

- 3 Добери і запиши дієслова до іменників. Підкресли дієслова .

Зразок. Собака (що робить?) гавкає.

Кіт ..., сонце ..., дощ ..., горобець

Довідка. Нявчить, бігає, грає, світить, цвірінькає, йде.

.....

- 4 Попрацюйте в парі. Доберіть і запишіть якомога більше слів, які називають тих, хто може виконувати ці дії. Підкресли дієслова .

Бігає, плаває, ходить, стрибає, літає, росте, спішить, спить, кричить, їде, лежить.

Зразок. Бігає собака, кіт, вовк, тато

.....

- 5 Визнач частини мови. Що допомогло тобі їх розрізнити?

Радість — радіє — радісний. Хвороба — хворіє — хворобливий. Щастя — щастить — щасливий.

Дієслова *відпочиває, хворіє, радіє, сумує* та інші називають **різні стани предметів**.

- 6 Що позначають ці іменники? Допиши дієслова до іменників.

Зразок. Шипіння — шипіти.

Свист, крик, мовчання, шепіт, шурхіт, шелест, шум, спів, читання.

Дієслова можуть називати не тільки дію та стан предмета, а й зміну ознаки предмета. Дієслова *темніє, зеленіє, світлішає* називають **зміну ознаки предмета**.

- 7 Випиши слова парами за зразком.

Зразок. Зеленіє — зелене.

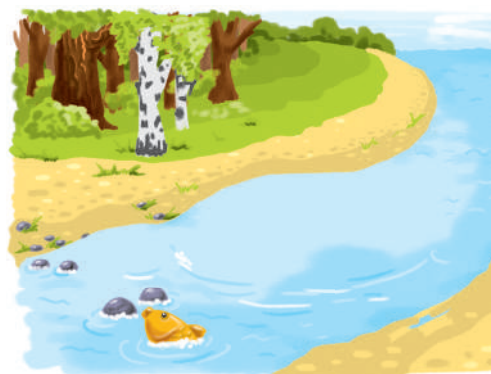
Небо темніє. Темне небо. Дерево зеленіє. Зелене дерево. Листя жовтіє. Листя жовте. Багаття червоніє. Багаття червоне.

8 Ритм і рима. Настрій. Художні засоби. Переносне значення дієслів.

РАНОК

Сміється поле, річка, ліс,
Сміються гілочки беріз,
Птахи сміються і луги,
Сміються квіти навкруги.
Ставок, що цілу ніч мовчав, —
І той сміятися почав:
Лататтям легко лопотить
І каченяток веселить.
Я миттю скочив до вікна,
Поглянув, що за дивина.
Аж бачу у віконце —
Надворі сходить сонце!

Анатолій Костецький

- Визнач дієслово, яке вжито в переносному значенні. Подумай, якими словами в прямому значенні його можна було б замінити. Чому автор використовує такий художній прийом?
- Спиши перші чотири рядки вірша, замінюючи слово **сміється** синонімами.
- Добери дієслова до слова **сонце**.

Роль дієслів у мовленні. Поезія. Вірш

Великий Кобзар. Так називають українського поета Тараса Шевченка. Чому? «Кобзар» — перша збірка його поезій, в якій поет оспівує Україну, описує непросте життя українців і їхню віру у щасливе майбутнє. Так само, як здавна це робили кобзарі — народні співці і музиканти. Вони мандрували містами і селами й під звуки кобзи переповідали казки і легенди, співали пісні. Тарас Шевченко був художником. Написав багато пейзажів та понад тридцять автопортретів. Одного разу він малював себе, дивлячись у відро з водою, бо не було дзеркала. Читай твори Тараса Шевченка. Шануй українську культуру!

*Т. Г. Шевченко.
Автопортрет*

1 Тема і головна думка. Запитання до автора.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучі дівчата,
А матері вечерять ждуть.
Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.
Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Тарас Шевченко

- Яку картину ти побачив/побачила у своїй уяві? Чому?
- Як автор змальовує вечір у родині? Чому використовує багато дієслів? Чому багато зменшувально-пестливих слів?
- Випиши з вірша дієслова. Поясни їх значення.

Завдання на вибір.

1. Спиши перші п'ять рядків вірша. Підкресли дієслова.

2. Спиши перші п'ять рядків вірша, замінюючи дієслова на інші, близькі за значенням.

3. Напиши, про що б ти розказав/розказала своїм рідним за вечерею.

Говори правильно

Засипати

Денис почав засипати яму піском.

Засинати

Віка почала засинати.

Роль дієслів у мовленні. Проза. Оповідання

- 1 Напиши, хто чи що літає. Склади речення з дієсловами — синонімами до слова **літає**.

Зразок. Літає — метелик, кажан,

Над квіткою пурхає метелик.

Довідка. Пурхає, здіймається, мчиться, витає, лине.

- 2 Оповідання. Заголовок. Тема і головна думка. Проблема. Передбачення. Місце події і час. Характеристика персонажів твору.

- Чи був у твоєму житті випадок, коли ти писав/писала записки? Розкажи про це. Чим можна замінити записки? Чому?

ЛІТАЧОК

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому ти так думаєш?

У День Святого Валентина Максим **прийшов** до школи з паперовим літачком. На крилі його виразними друківаними літерами було виведено: «Найкраще у світі ім'я — Улянка». Підпису, звичайно ж, не було. «Хай вона ніколи не здогадається, що це написав я», — твердо казав собі Максим. І начебто вже не він, а хтось інший, зітхаючи, додавав: «Ех, а краще б здогадалась...»

Максим сів за свою останню парту й став чекати, коли Ніна Іванівна загадає всім розв'язувати задачу.

А як усі схилились над зошитами, він тихенько дістав літачка, ще раз прочитав свій напис, ще раз глянув на Улянку, зітхнув і — так тому й бути — швидко **метнув** літачка їй на парту. Летіти було три секунди: Улянчина парта в сусідньому ряду навскіс. Але літачок зробив якусь химерну петлю, **пішов** у **піке** і впав простісінько перед носом у Дениса.

- Про що ти дізнався/дізналася? Що буде далі?

Денис одразу покинув задачу і став зацікавлено його розглядати. Максимові з тої несподіванки аж гаряче зробилося. Він опустил голову й спідлоба **стежив** за Денисом. Денис тим часом діловито оглянув клас, тоді дістав з пенала червону

ручку, **перекреслив** у слові Улянка літеру «У» і замість неї **написав** велике кругле «О». Проте Олянка, що сиділа на другій парті, літачка із сердечком на крилі **не отримала**. Літачок знов виписав у повітрі чудернацький *піруёт* і цього разу **впав** на парту до Віті. Вітя був хлопець тихий і сором'язливий. Він ніколи б **не відважився** написати дівчинці таку записку. А тут на тобі, записка сама впала з неба.

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому хлопчики прочитали записку? Чому Максим виправив ім'я у записці? Як ти гадаєш, що буде далі?

Хвиля сміливості накрила Вітю з голови до п'ят. Він упевнено **перекреслив** у слові «Олянка» літеру «я» і **надписав** угорі літеру «е». «Тепер усе чистісінька правда, — сказав собі Вітя. — Оленка — найкраще у світі ім'я». І він **послав** літачка убік через ряд. Саме там сиділа Оленка. Червоне сердечко на білім крилі знов здійнялося в повітря. Та до першого ряду парт не долетіло. Цього разу літачок викрутасів не робив. Він плавно сів у другому ряду на Улянчиній парті.

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому Вітя теж вирішив виправити ім'я в записці? Як ти гадаєш, що буде далі?

Максим, який стежив за всіма цими перельотами й безсоромним мазюканням по його напису, ледь не кинувся, щоб вихопити літачка з Улянчиних рук. Та **стримався**-таки. А Улянка перекинула з-за плеча свою русяву кіску, перетягнуту блакитною квітчастою зав'язкою, і стала уважно **розглядати** напис на крилі. Він хоч і був двічі поправлений, проте читався добре. Сердечко на крилі їй, видно, сподобалось. Бо інакше чого вона озирнулася й так тепло Максимові **усміхнулась**.

Чому?

- Чому Максим приніс до школи літачок?
- Чому не варто читати чужі записки?
- Чому в оповіданні вжито багато дієслів?

- Випиши з тексту виділені дієслова. Перекажи оповідання, використовуючи ці дієслова. Чому в текстах-розповідях уживають багато дієслів?

Оксана Кротюк

- Змайструй літачок. Напиши на ньому 10 дієслів, які описують стани людини.

Зразок. Радіє, сумує,

Письмо для себе. Напиши свою думку з вибраної теми.

1. Кому з моїх однокласників я хочу зробити приємний сюрприз і чому?

2. Як я можу проявити симпатію до людини, що мені подобається?

3. Що я хочу порадити Максимові?

Часові форми дієслів

Дієслова змінюються за часами. Є три часи дієслів: минулий, теперішній і майбутній.

Минулий час

Дієслова називають дію, яка відбулася до того, як про неї говорять

Кіт **їв** ковбаску.

Що робив?
Що зробив?
Що робила?
Що зробила?
Що робило?
Що зробило?
Що робили?
Що зробили?

Теперішній час

Дієслова називають дію, яка відбувається тоді, коли про неї говорять

Кіт **їсть** ковбаску.

Що роблю?
Що робиш?
Що робить?
Що робимо?
Що робите?
Що роблять?

Майбутній час

Дієслова називають дію, яка відбудеться після того, як про неї говорять

Кіт **буде їсти** ковбаску.

Що буду робити?
Що робитиму?
Що зроблю?
Що буде робити?
Що робитиме?
Що зробить?
Що будуть робити?
Що робитимуть?

- 1 Постав питання до дієслів. Запиши дієслова в таблицю.

Минулий час	Теперішній час	Майбутній час

Читає, читала, прочитає, буде читати, писав, напише, буде писати, написала, пише, бігає, бігають, побіжить, буде бігти, бігали, бігало, світить, світило, світитиме.

.....

- 2 Накресли і заповни таблицю.

Минулий час БУЛО	Теперішній час Є	Майбутній час БУДЕ
радів		
	цікавиться	
		буде сміятися

- 3 Запиши текст, уживаючи дієслова одного часу на вибір.

... ми ... до зоопарку. Слон ... моркву. Жирафа ... листя дерева. Мавпочка ... з гілки на гілку. Тигр Бегемот ... в басейні. Крокодил ... на сонці.

Минулий час	Теперішній час	Майбутній час
Учора ми пішли до зоопарку.	Зараз ми йдемо до зоопарку.	Наступної неділі ми підемо до зоопарку.

Довідка. Їсти, поїсти, жувати, пожувати, стрибати, перестрибнути, дрімати, задрімати, купатися, покупатися, грітися.

.....

- 4 Запиши дієслова у два стовпчики. Рід яких дієслів ти можеш визначити? Поясни, як це зробити.

Однина	Множина

Виросла, біліє, біліють, читаєш, сміється, мрієш, граємося, шепочуть, червоніє, лежать.

Перевір!
Однина —
я, ти, він,
вона, воно.
Множина —
ми, ви, вони

Редагуємо.

Учора Олег пити молоко. Минулого тижня Мирослава пити кефір. Позавчора кошеня журчик пити сік.

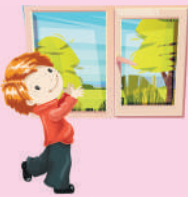
- Підкресли дієслова. Визнач їх число і рід. Дієслова якого часу змінюються за числами і родами?

Дієслова минулого часу змінюються за числами.
В однині дієслова змінюються за родами.

- 5** Прочитай словосполучення. Поясни вживання дієслів. Постав дієслова у форму минулого часу чоловічого, жіночого, середнього роду однини. Склади три речення з кожним словосполученням.

Зразок. Відчиняти — відчинив, відчинила, відчинило.
Максимко відчинив вікно.

Відчиня́ти

Відчиняю вікно.

Відкрива́ти

Відкриваю магазин.

Розплющувати

Розплющую очі.

Редагуємо.

Лесик відкрити вікно навстіж. Даринка відкрити очі і по-зіхнула. Уранці продавчиня відчинити магазин. Увечері тато відкрити книгу.

Ти можеш записати дієслова майбутнього часу двома словами або одним словом:

Що буду робити?	Буду читати.
Що робитиму?	Читатиму.
Що зроблю?	Прочитаю.

6 Вірш. Тема і головна думка. Характеристика персонажа.

ОБІЦЯЮ

Обіцяю: неодмінно
Буду вчитись на відмінно,
І поводитися кльово,
І завжди тримати слово.
Обіцяю: буду в русі,
Помагатиму бабусі,
Не палитиму ніколи,
А тим паче біля школи,
Вивчу мови і столиці,
Бо воно мені згодиться,
Та й поїду за кордон —
В місто Лондон чи Лондón...
Обіцяю пам'ятати,
Що таким я можу стати,
Якщо зможу вчасно встати.
Бо такі смачні вони —
У дітей ранкові сни.

Григорій Фалькович

Чому?

- Чому герой/героїня вірша обіцяє змінитися?
- Чому герою/героїні потрібно навчитися рано вставати?
- Чому слово **Лондон** вимовляється по-різному?
- Випиши з вірша 5 дієслів. Визнач їх час. Запиши дієслова у формі минулого часу чоловічого, жіночого і середнього роду однини.
Зразок. Обіцяю (т. ч.) — обіцяв□, обіцяла, обіцяло.
- Що ти плануєш зробити в майбутньому? Запиши.
Зразок. Буду допомагати дідусю, буду
- Випиши п'ять дієслів майбутнього часу в таблицю. Доповни її за зразком.

Що буду робити?	Що робитиму?	Що зроблю?
Буду вчитись	Вчитимуся	Вивчусь

Письмо для себе. Давати обіцянку — це Обіцянки потрібно виконувати, тому що

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ. ТЕКСТ-РОЗПОВІДЬ

Коли ти розповідаєш про якусь подію, відповідаєш на запитання *Що відбулося? Що відбувається?*, ти складаєш текст-розповідь.

- Склади текст-розповідь за серією малюнків.

1. Розглянь малюнки. Установи послідовність подій.
 2. Що було спочатку? Що потім?
 3. Склади по 2–3 речення до кожного малюнка. Запиши на чернетці.
 4. Придумай до тексту заголовок.
 5. Прочитай складений текст. Відредагуй.
 6. Запиши текст на чистовик для публікації.
- Подумай, чи можна змінити послідовність подій. Як? Чим відрізнятиметься така розповідь?

Часові форми дієслів. Оповідання

- 1 Оповідання. Особливості жанру. Тема і головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Переказуємо від імені різних персонажів.

НАХАБА

- Кого називають нахабами? Розкажи, які дії вважаються нахабними. Про що йтиметься в тексті?

зачин

Зав'язка Скінчились уроки, а вчителька наша й каже:

— Сашко Лісовий **захворів**. Хто піде його провідати?

— Я! Я! Я! — посхóплювались усі.

— Якщо ви і в нього так галасувáтимете, — говорить учителька, — то краще нікому

не йти. І пам'ятайте, — **закінчила** вона, — хворому потрібен спокій. Дивіться, щоб він не вставав із ліжка, розважте його, як зумієте. Може, й нагодувати доведеться.

головна
частина

Розвиток дії Приходимо ми. Лежить Сашко, горло замотане, книжку **читає**.

— Ну, як тобі, — питаємо, — нудно, мабуть, лежати?

— Та ні, — одказує. — Зовсім не нудно. Я от книжку читаю, цікава!

Але ми зрозуміли, що це він так говорить із ввічливості. Спробуй-но сам-один лежати весь день.

— Нічого, — підбадьорюємо, — ми тебе зараз **розважимо**. От тобі Наталка заспіває. У неї голос гарний.

— Чого це я буду співати?! — Наталка нам. — Може, йому й не хочеться зовсім мене слухати!

— Ну, як знаєш. Тоді ми з Митьком заспіваємо.

Стали ми посеред кімнати, відкашлялись і завели пісню.

— Що, — **питаємо** Сашка, — повеселішало тобі трохи?

— Авжеж, повеселішало, — Наталка за нього з посмішкою **відповідає**. — Так фальшівити, то вже краще зовсім мовчати. І без ваших концертів обійдеться. Правда ж, Сашку?

Сашко промовчав, але ж ми зрозуміли, що це він так промовчав, аби не завдавати нам клопоту. Але про які клопоти може йти мова, коли друг хворий!

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому Сашко промовчав, коли діти запитали його думку про пісню? Як ти гадаєш, що буде далі?

І стали ми тут матроський танок виконувати, який на шкільний вечір готували. Розчервонілися обидва, вхекалися, але не зупиняємось — для хворого ж товариша!

Чуємо — дзвоник. Наталка побігла відчиняти двері. Вривається в кімнату дядько якийсь у халаті.

— Це що за неподобство таке! — кричить. — Тупаєте по голові вже цілу годину, зосередитись не даєте!

Ми йому почали пояснювати, що прийшли провідати хворого товариша. А він:

— Нічого собі хворий! Таке витримати — здоров'я слоняче треба мати. Книжку йому краще почитайте!

Ми сказали, що книжку він і сам прочитає.

— Ну то **придумайте** щось інше, — дядько говорить. — Хлопцю скоро погано стане од ваших розваг.

І пішов.

Сашко якимось звіркува́то затиснувся під стіну, і ми зрозуміли — йому цей дядько теж не сподобався.

— О! — скрикнув я радісно. — Так у тебе ж магнітоф́он є?! Чого ж ти мовчав? — і натис на вмикач.

— Зробити голосніше? — гукнув Митько. — Воно, коли голосно, то веселіш.

Тут Наталка стала до чогось приню́хуватись — і з кімнати. Вбігає за мить.

— Ой, — кричить, — суп весь википів!

Подалися ми на кухню. Бачимо — у каструльці щось темне на самому дні залишилось і пахне зовсім не так, як суп.

— Ех ви, — Наталка зітхає. — Чим же тепер хворого годувати?

Стали ми харчі якісь шукати. Знайшли цукор, а чай шукали-шукали — ніде нема.

— Яка різниця, — Митько каже, — із заваркою чи без. Однаково вода. Коричнева тільки, й так вип'є.

Скип'ятили ми воду, вкинули цукор у склянку. Приносимо Сашкові: «Пий!». Сьорбнув він трохи.

— Не хочу. Голова болить.

— Це в нього од голоду, — здогадався я. — Ми тобі зараз усі втрюх картоплі **почистимо**. Ти яку любиш, смажену чи варену? А щоб ти не нудьгував, доки картопля варитиметься чи смажитиметься, увімкнемо магнітофон.

— Не треба, — він нам якимось дивно відповідає, — ніякого магнітофона, і картоплі я не хочу вашої.

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому Сашко відмовлявся від усього, що йому пропонували друзі? Як ти гадаєш, що буде далі?

Кульмінація — Здається, час нам уже додому, — Наталка на двері поглядає.

— Додому? — сердито блимнув на неї Митько. — І покинути хворого товариша?

— Може, тобі ще заспівати? — Сашка допитуємось.

— І співати не треба!

— Може, затанцювати ще разочок? Нам неважко.

Тут Сашко як затруситься.

— Не треба, — кричить, — мені ваших танців і нічого не треба! Дайте мені спокій! Лежала людина і горя не знала. У мене через вас температура піднялась. Я тепер, мабуть, іще місяць хворітиму.

Розв'язка Тут ми врешті зрозуміли, чого він хоче, і почали одягатися.

кінцівка

— Ну, бачили ви таке? — мовив Митько вже надворі. — Друзі, не шкодуючи ні сил, ні часу, прийшли до нього, щоб розважити, нагодувати, а він після цього нас, можна сказати, виганяє... Оце так-так! Нахаба, та й годі...

Ярослав Стельмах

Чому?

- Чому оповідання називається «Нахаба»?
- Чому головному герою не сподобалась турбота друзів?
- Чому потрібно знати, як поводитися в різних ситуаціях?
- Випиши з тексту виділені дієслова. Визнач їх час, число, у дієсловах минулого часу однини — рід.
- Випиши п'ять словосполучень дієслів з іменниками. Познач дієслово як головне слово у словосполученні. Постав питання від дієслова до іменника.

Зразок. Читає (що?) книжку,

- Запиши ці дієслова у минулому, теперішньому і майбутньому часі множини в таблицю.

Що робити?	Що робили?	Що роблять?	Що робитимуть?
Співати	Співали	Співають	Співатимуть

Не з дієсловами

Слово **не** — частка.

Частка **не** з дієсловами пишеться окремо.

Не **×** знаю
Не **×** розумію

- 1 Вірш. Тема і головна думка. Характеристика головного героя.

Попросили всі мене мати гарні звички:
Не бруднити у грязюці нові черевички,
Не вдягати на kota свої рукавички
І не брати телефон на столі сестрички.
І з Романом не сваритись з-за нової книжки.
І в їдальні щоб не грався у kota і мишку.
Не дражнитись, не баритись, на уроці не крутитись,
Я не знаю, що робити, де погані звички діти?

- Про що йдеться у вірші? Хто герой вірша? Чому герой вірша вирішив, що у нього погані звички?
- Які звички є в тебе? Назви звички, яких ти хочеш позбутися. Чому? Які гарні звички можуть бути в тебе і твоїх друзів?
- Випиши дієслова з часткою **не** з вірша в таблицю за зразком.

читати	не × читати

- 2 Поясни, як ти розумієш прислів'я. Спиши. Обведи частку **не**.

1. Де господар не ходить, там нивка не родить. 2. На добрій землі що не посієш, те й вродить. 3. Не хвалися, доки люди не похвалять. 4. Під лежачий камінь вода не тече.

- 3 До поданих дієслів допиши дієслова з часткою **не**. Склади два речення з парою дієслів на вибір.

Зразок. Малює — не малює.

Читає — ..., працює — ..., думає — ..., пояснює — ..., розуміє — ..., любить — ..., співчуває — ..., порадить — ..., допоможе — ..., говорить —

4 Вірш. Ритм і рима. Мета створення.

НЕ КУСАЄТЬСЯ

— Не дивись на мене, вуже, —
я тебе боюся дуже.
Не підйду, й не проси —
Бережусь, щоб не вкусив.
Вуж образився: — Кусючка?!
Та ніколи у житті!
Стережу я нашу річку
від кусючих хижаків.
Хай лише яка гадюка
підповзе до комишу,
я таку одразу злюку
упіймаю і... вкушу.

Іван Андрусяк

- Між ким відбувається розмова? Чому ти так думаєш? Доведи свою думку рядками з вірша.
- У чому є гумористичний підтекст вірша?
- Навчись виразно читати вірш у парі. Допишіть діалог.
- Випиши дієслова. Запиши їх із часткою **не**.

Зразок. Стережу — не стережу, вкушу —

Редагуємо.

Вуж незміг непомітити мишу. Миша недобігла до нірки.

Письмо для себе.

Напиши список із 7 дій, які ти не вмієш виконувати. Уяви, що ти навчився/навчилася цього. Опиши свої почуття.

Зразок. Не співаю, не

Що я знаю/умію?

1 Запиши дієслова в таблицю.

Минулий час	Теперішній час	Майбутній час

Читає, писав, малюватиме, мріють, буде думати, співала.

- 2 Запиши текст у минулому, теперішньому і майбутньому часі.
(Йти) весна. Тепло (гріти) сонечко. Я (стояти) і (слухати), як дзвінко (дзюрчати) струмочки.
.....
- 3 Утвори пари дієслів-синонімів.
Говорить, ходить, шкандибає, каже, промовляє, марширує.
.....
- 4 Запиши дієслова-антоніми до поданих слів.
Говорить — ..., біліє — ..., сидить — ..., розгортає —
.....
- 5 Пригадай, як пишеться **не** з дієсловами. Спиши, розкриваючи дужки.
(Не)беріть книгу брудними руками. (Не)малюйте і нічого (не)пишіть на книзі. (Не)вставляйте між сторінками ручку, олівець або лінійку — від цього книга псується.

Службові частини мови. Прийменник

Прийменники (наприклад: *у, в, на, біля, крізь, через*), **сполучники** (наприклад: *і, та, але*), **частки** (наприклад: *не, ні*) — службові частини мови.

- 1 Порівняй подані сполучення слів. Чим вони схожі? Чим відрізняються? Які слова називаються словами-помічниками? Чому?

плаває акваріумі

кіт рибка

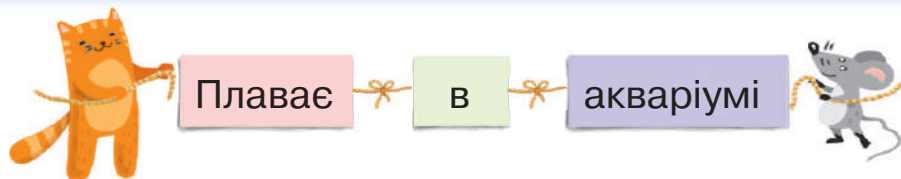
плаває в акваріумі

кіт і рибка

- Запиши словосполучення, уставляючи потрібні слова-помічники.
Рибка (у, і, на) воді, спостерігає (але, біля, за) рибкою, плаває (у, між, та) водоростей, котик (за, біля, перед) акваріумом, кіт (над, крізь, і) рибка.
- Поясни, чому ми використовуємо слова-помічники (службові частини мови) в мовленні.

В, крізь, на, через, перед, за — це прийменники.

Прийменники допомагають «зв'язувати» слова між собою у словосполученнях і реченнях.

- 2 «Зв'яжи» слова між собою за допомогою прийменників **під, крізь, по, за**. Поясни, як пишуться прийменники зі словами — окремо чи разом. Обведи прийменники.

Плаває, вода; літає, хмара; повзає, земля; стрибає, трава; бігає, поле; пройшов, стіна; побачив, скло.

.....

- 3 Хто де живе? Запиши пари слів за зразком. Обведи прийменники.

Зразок. Лисиця у норі.

Ведмідь ..., бджоли ..., білка ..., бобер ..., собака ..., курка ..., мурахи ..., терміти

Довідка. Вулик, барліг, дупло, хатка, будка, курник, двір, сарай, мурашник, термітник.

- Поясни правопис прийменника **у**.
-

- 4 Що не так? Запиши правильно, за потреби замінюючи слова чи ви-лучаючи їх.

У норі живе білка і лисиця. У ґрунті живуть кріт, дощовий черв'як і заєць. У гнізді пишуть солов'ята, гороб'ята і жабе-нята. З дупла визирають совенята, ластів'ята, каченята.

- Знайди головні слова в першому реченні. Установи зв'язок між словами в реченні. Чи можеш ти поставити питання до приймен-ника **у**?

Зверни увагу! Прийменники не відповідають на питання і не є членами речення.

Правопис прийменників

- 1 Розкажи про правопис префіксів і прийменників за схемою.

Розрізняй префікси і прийменники

- 2 Склади і запиши словосполучення, уставляючи слово між прийменником та іменником.

Зразок. Допливе до крутого берега,

Дієслова	Прийменники	Іменники
Допливе	до	берег, острів, міст
Залетить	за	обрій, ліс, паркан
Найде	на	цвях, камінь, листок
Покотиться	по	дорога, стежка, шосе

- 3 Спиши, розкриваючи дужки. Познач префікси. Обведи прийменники.

Богдан (на)малював (на)афіші клоуна. Соломія (до)малювала (до)слова рисунок. Діти (про)співали пісню (про)весну.

- 4 Текст. Тема і головна думка. Проблема. Точка зору. Театралізуємо.

- Чи був у твоєму житті випадок, коли потрібно було домовлятися з однокласниками про спільну справу? Розкажи, як ви це робили.

ВИСТАВА

- Про що йтиметься в тексті? Чому ти так думаєш?

А придумав усе мій тато. Тоді, коли почув, що вчителька співів веде в нас театральний гурток. Придумав, щоб я запропонував зробити **виставу про права** дитини...

— Та ні, ні ж! — закричала Ліза. — Ми будемо робити виставу про давні часи, а я буду принцеса!

— А Владик драконом-чудовиськом! — захихотіла Тетянка.

— А я лицарем! — вигукнув Денис. — Врятую принцесу і з нею одружусь!

Тут засміялися вже всі.

— Ні, — поважно підвів підсумок опецькуватий четвертокласник Владик, якого Тетянка пропонувала на роль дракона. — Нема нам чого ставити якісь дурнуваті казочки. Давай права дитини. Важлива тема.

— Так нечесно, — заперечила Оля. — Не ти тут усе вирішуєш.

— А я найстарший, — сказав Владик і подивився на Олю згори донізу.

— Ага, та й найтовщий! — відказала йому Оля.

— Досить! — рішуче стукнула по столу долонею Наталя Василівна. — Будемо голосувати.

— Голосувати?! — обурився Владик. — Тоді я **голосую за трьох**. Або й за чотирьох.

— Тут не кілограми, а люди голосують! — відрізала Оля.

— Дівчата взагалі голосувати не повинні! — закричав на те Владик.

Хлопчики в класі засміялися, дівчатка сиділи мовчки.

— А може, товсті не голосуватимуть? — запропонувала Тетянка.

— І не наші. Приїжджі, — подав голос першокласник Діма.

— А ти тихо сиди, — grimнула на нього Влადикова однокласниця Тетянка. — Малий ще. Виростеш, розуму наберешся — тоді скажеш. І голосувати, може, будеш.

Першокласники, яких на гуртку було троє, аж **затруси-лися від злості**.

— А тут завжди так усе вирішується? — запитав Данилко, який із батьками приїхав до нашого міста лише кілька місяців тому і пішов до третього класу.

— Не твоя справа! — закричав на нього Максим. — Тобі тут голосу точно ніхто не дасть.

— Бо я тільки недавно сюди приїхав? — запитав Данилко.

Запала тиша. І тут розчинилися двері і **до класу забіг** охоронець Юрій Іванович, дядько Юра.

— Сором! — спересердя сказав він. — Я все тут чув! Соромно! Та що ви таке кажете? Товсті, худі, малі, великі, бідні, багаті, хлопчики, дівчатка, місцеві, не місцеві — про всіх ми турбуємося однаково. А ви... Сором!

— Ну... Юрію Івановичу... Це ж тільки така репетиція... — знітився Владик.

— Це ми будемо робити виставу про права дитини... — додала Оля.

— Права дитини? — дядько Юра подивився на Наталю Василівну. Вчителька мовчала.

За Гжеґожем Касдепке

Чому?

- Чому дітям потрібно було голосувати?
- Чому охоронець сказав, що йому соромно?
- Чому вчителька мовчала?

- Напиши у групі список правил, важливих для співпраці.

Досліджую медіа. Дізнайся з різних джерел про «мову ворожнечі». Знайди новини, у яких уживається мова ворожнечі.

Завдання на вибір.

1. Випиши з тексту два речення з прийменниками. Обведи їх.

2. Випиши з тексту виділені словосполучення. Обведи прийменники.

- 5 Спиши, розкриваючи дужки та вставляючи пропущені прийменники.

Роман (не)отримав оцінку ... відгук про виставу. Марійка (не)пішла в театр ... хворобу.

Поняття про сполучник

- 1 Запиши, замінюючи малюнки словами. Обведи слово, яке з'єднує слова і частини речення.

Зразок. Портфель і рюкзак,

Оля любить грати в шашки,

а

Назар — у шахи.

І, й, та, а, але, тому що — **сполучники**. Сполучники сполучають, тобто з'єднують слова чи частини речення між собою. Сполучники належать до службових частин мови.

- 2 Утвори і запиши пари слів, уживаючи сполучники. Обведи сполучники.

Зразок. Кицька і кошеня,

Собака, Київ, бриль, кермо, шкарпетки, березень, корова, м'ята, курка, сорочка, Львів, вересень, кропива, колесо, капелюх.

і
й
та

- Склади речення з однією парою слів на вибір.

- 3 Запиши речення, доповнюючи їх антонімами до виділеного слова та розкриваючи дужки. Обведи сполучники.

1. Дорога **широка**, (а, але) стежка — 2. Миска **глибока**, (а, але) тарілка — 3. Гора **висока**, (а, але) пагорб — 4. Яблуко **зелене**, (а, але) **смачне**.

- Придумай і запиши свої приклади.

- 4 Проза. Повість. Уривок. Автор. Тема і головна думка тексту. Місце і час подій. Характеристика персонажів. Читання в особах. Театралізуємо.

- Чи бували у твоєму житті ситуації, коли ти почувався самотнім/почувалася самотньою? Що ти робив/робила?

МАЛИЙ І КАРЛСОН, ЩО ЖИВЕ НА ДАХУ

Частина 1

(Уривок, скорочено)

- Як ти гадаєш, про кого йтиметься в тексті? Що ти можеш сказати про персонажів твору?

У місті Стокгольмі, на звичайній собі вулиці, у звичайному собі будинку мешкає звичайна собі родина Св́антесонів. Це звичайний собі тато, і звичайна собі мама, і троє звичайних собі дітей — **Боссе, Бетан і Малий**.

— Ба ні, я не звичайний хлопець, — каже Малий.

Але це неправда. Він таки звичайнісінький. Бо хіба мало є на світі семирічних хлопчаків, **синьооких, кирпáтеньких**, з немитими вухами, у завжди подертих на колінах штанцях? Отож, що не кажіть, а Малий — звичайнісінький собі хлопець. Боссе п'ятнадцять років, і він любить грати у **футбол** куди більше, ніж учити уроки. Отже, він теж звичайний собі **хлопчисько**. А Бетан чотирнадцять років, і в неї зачіска точнісінько така сама, як у інших звичайних собі дівчаток.

- Про що ти дізнався/дізналася? Скільки разів авторка повторила слово звичайний? Чому? Чи може статися в цій родині щось незвичайне? Чому? Як ти гадаєш, що буде далі?

У цілому будинку є тільки одна незвичайна істота — Карлсон, що живе на даху. Це вельми незвично. Карлсон — кругленький самовпевнений чоловічок, і до того ж він може літати. У **літаках і вертольотах** усі люди можуть літати, а ось літати сам собою, крім Карлсона, не вміє ніхто.

- Чому Карлсон був незвичайним? Чи може бути щось звичайне в Карлсоні? Як ти гадаєш, що буде далі?

Тому й так сталося, що Карлсон і Малий зустрілись.

Був ясний весняний вечір, і вікно було відчинене. Раптом хлопчик почув легеньке гудіння. Воно дедалі дужчало,

і несподівано повз вікно повільно пролетів товстий чоловічок. Це й був Карлсон, що живе на даху, але ж Малий ще не знав цього.

— Гей-гоп! Можна присісти скраєчку?

— О, прошу. А що, важко отак літати?

— Тільки не мені, — поважно відповів Карлсон. — Мені все легко, бо я найкращий у світі літун! Як тебе звуть?

— Малий. Хоч насправді я звусь Св́анте Св́антесон.

— А мене, уяви собі, звуть Карлсон. Скільки тобі років?

— Сім, — відповів Малий. — А тобі скільки років? — спитав Малий, подумавши, що Карлсон поводить себе занадто по-дитячому як на дорослого дядька.

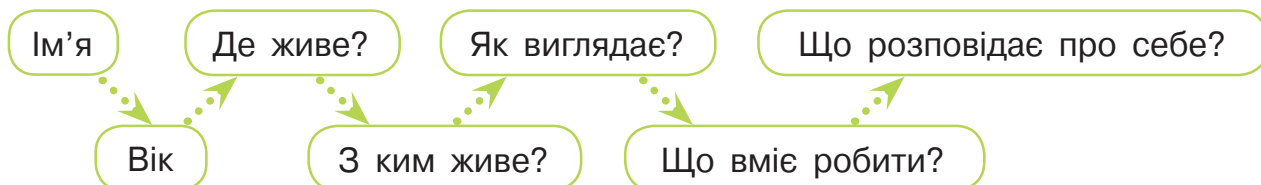
— Мені скільки років? — перепитав Карлсон. — Я чоловік у розквіті сил.

— А в скільки років буває розквіт сил?

— У всі роки, — задоволено відповів Карлсон. У всі, принаймні, коли йдеться про мене. Я **вродливий, розумний** і до міри затовстий чоловік у розквіті сил.

За Астрід Ліндгрен

- Що ти дізнався/дізналася про персонажів твору? Розкажи за схемою.

- Розкажи про зустріч Малиго і Карлсона спочатку від імені Малиго, потім — Карлсона. Порівняй розповіді. Чи можуть Малий і Карлсон стати друзями? Чому?
- Утвори пари з виділених у тексті слів. Поеднай їх за допомогою сполучників.

Зразок. Боссе і Бетан,

- Доповни речення. Запиши. Обведи сполучники. Придумай свої приклади.

Малий живе у квартирі, а Карлсон Малий живе з родиною, а Карлсон Малий скромний, а Карлсон

- 5 **Редагуємо.** Що причина, а що наслідок? Запиши речення правильно. Обведи сполучник **тому що**.

		
1. Чашка упала, тому що на ній з'явилася тріщина.	2. На світлофорі горить червоне світло, тому що машини зупинилися.	3. Кропива пече, тому що я її боюся.

Сполучник

- 1 З'єднай слова за допомогою сполучників **і, й, та**. Запиши їх парами.
Малий, іграшкова, письменниця, повість, вікно, Карлсон, дах, казка, машина, письменник.

- Які слова не можна поєднати сполучниками? Чому? Поясни, як всі подані слова стосуються повісті про Малего і Карлсона.

- 2 Проза. Повість. Уривок. Автор. Тема і головна думка тексту. Місце і час подій. Характеристика персонажів. Читання в особах. Театралізуємо.

- Чи була у твоєму житті ситуація, коли ти порушував заборону дорослих? Чому це сталося? Які були наслідки?

МАЛИЙ І КАРЛСОН, ЩО ЖИВЕ НА ДАХУ

Частина 2

Карлсон дістав із книжкової полицки іграшкову парову машину.

— Заведімо її, — мовив він.

— Без тата ніяк не можна, — сказав Малий. — Машину мені дозволяють заводити тільки з татом або з Боссе.

— З татом, з Боссе або з Карлсоном. Найкращий у світі машиніст — це Карлсон, що живе на даху. Так і передай своєму татові!

Хоч він був і найкращий у світі машиніст, однак наливав спирт так незграбно, що на книжковій полиці з'явилась

ціла калюжа. Вона загорілась, і навколо машини затанцювало веселе блакитне полум'я. Малий злякано крикнув і кинувся до полиці.

— Спокійно, тільки спокійно! — мовив Карлсон.

Малий не міг сидіти спокійно — адже горіла його полиця! Він схопив ганчірку й погасив полум'я. Там, де горіло, на лакованій полиці залишилися великі негарні плями.

— Глянь, яка стала полиця, — зажурівся Малий. — Що скаже мама?

— Дурниці, не варто й згадувати, — мовив Карлсон. — Кілька маленьких плям — це дурниці. Так і передай своїй мамі!

- Про що ти дізнався/дізналася? Що хотів зробити Карлсон? Чому Малий йому заперечив? Чи могла би статися пожежа? Чому? Як ти гадаєш, що буде далі?

Він укліякнув біля машини, і очі його заблищали. Машина скоро почала працювати. «Пах-пах-пах», — пахкала вона. О, це була найкраща з усіх парових машин, і Карлсон так запишався, ніби сам її винайшов. Малого вже перестали турбувати й плями на книжковій полиці, такий він був радий, що має чудову парову машину і що познайомився з найкращим у світі машиністом.

Раптом почувся страшний луск, і парової машини не стало, лише уламки з неї порозліталися по всій кімнаті.

— Вона вибухнула! — захоплено вигукнув Карлсон, ніби це було найкраще, що могла зробити парова машина. — Справді-таки вибухнула! А який тріск, ух!

Проте Малий не міг так само радіти, як Карлсон. У нього в очах заблищали сльози.

— Моя машина... — схлипнув він. — З неї залишились самі уламки!

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому Карлсон зрадив вибуху машини, а Малий засмутився? Як ти гадаєш, що буде далі?

— Дурниці, не варто й згадувати, — сказав Карлсон і безжурно махнув пухкенькою ручкою. — Ти собі зможеш узяти нову парову машину.

— Де? — здивувався Малий.

— У мене нагорі. Їх там є кілька тисяч.

— Де це в тебе нагорі? — спитав Малий.

— Нагорі, в моїй хатці на даху.

— У тебе є хатка на даху? І в ній кілька тисяч парових машин? О, як би я хотів подивитися на твою хатку! — вигукнув Малий.

— Ну, я докладно не рахував, скільки їх, але кілька десятків буде.

— І ти даси мені одну машину?

— Ну звичайно.

Малий заходився збирати далі шматки того, що недавно було його паровою машиною.

— Уявляю собі, що скаже тато, — занепокоєно промурмотів він.

Карлсон здивовано звів брови.

— Через машину? То дурниці, не варто й згадувати! Так і передай своєму татові. Я б сам сказав йому це, якби міг ще трохи побути тут і зустрітися з ним. Але мені треба зараз летіти додому.

— Як гарно, що ти завітав до мене, — сказав Малий. — Хоч парова машина... Ти ще колись прилетиш?

— Спокійно, тільки спокійно! — мовив Карлсон і покрутив ґудзика на животі приблизно проти пупа. — Мотор чогось кашляє. Треба буде залетіти до майстерні, щоб його там змастили. Звичайно, я й сам міг би змастити, адже я найкращий у світі моторист.

Карлсон вилетів у відчинене вікно.

— Гей-гоп, Малий! — гукнув він, помахав рукою і полетів.

За Астрід Ліндгрен

Чому?

- Чому Карлсон називав себе найкращим машиністом і мотористом?
- Чому Карлсон говорить: «Спокійно, тільки спокійно»?
- Чому Малий говорить: «А що скаже мама і тато»?
- Що нового ти дізнався/дізналася про персонажів? Розкажи про їхні риси характеру.
- Випиши чотири пари слів, які можна з'єднати сполучниками **і, й, та**.
Зразок. Помахав і полетів, машиніст і моторист, ...

Письмо для себе. Уяви, що Карлсон прилетів до тебе. У яку гру ви б грали? Про що говорили б?

Вигук

Вигук — особлива незмінна частина мови.

- Прочитай. У яких ситуаціях ти вживаєш ці слова у своєму мовленні? Зістав малюнки і слова. Спиши.

Ой!	Фу!	Хм!	О!	Няв!	Цить!	Гей!
Гайда!	Ха-ха!	Киць-киць!	Агов!	Ш-ш-ш!	Привіт!	

- Вимов вигуки *Ой! О!* по-різному: жалісно, здивовано, захоплено, вдячно, страшно, радісно, обурливо, зневажливо, іронічно. Подумай, чому той самий вигук може позначати різні почуття.

- Порівняй самостійні частини мови і вигук. Чим вони схожі? Чим відрізняються? Доведи, що вигуки не мають лексичного та граматичного значень.

Іменник	Прикметник	Дієслово	Вигук
радість	радісний	радіє	Ура
сум	сумний	сумує	Ох

- 3 Розглянь схему. Розкажи, які бувають вигуки. Склади речення з трьома вигуками на вибір.

Почуття

ох, ах, о,
пхе, ух, тьху,
ура! Овва!
Ой лишенько!

Волевиявлення

гей, агов,
геть, марш,
тю-тю-тю,
на-на, алло

**Етикетні
формули**

дякую, на добраніч,
щасливо, на здоров'я,
до побачення, добрий
день, добри вечір

**Звуконасліду-
вальні слова**

ку-ку, кукуріку,
ха-ха, тьох-тьох,
ш-ш-ш, дзень,
бр-р-р, ко-ко-ко

Запам'ятай: вигуки на письмі виділяють-
ся комами чи знаком оклику.

Зразок. Ой! Мене вкусила бджола. Привіт,
Сергійку!

- 4 Утвори пари: вигук — назва відчуття.

Тю — ..., пхе — ..., фу — ..., хм — ..., гай-гай —

Довідка. Здивування, сумнів, зневага, огида, заклопотаність.

- 5 Добери вигуки до смайликів і запиши вигуки за порядком розташування смайликів.

радість

здивування

заклик

обурення

страх

сумнів

сум

гнів

Еге ж! Отакої!
Агов! Тю! Ой!
Гм! Ой леле!
Казна-що!

- 6 Продовж речення.

1. Гей-гей, чи 2. Гайда, з нами 3. Ой леле, що
4. Ой! Насправді

Розвиток мовлення. Комікс

- Уяви, що на нашу планету приземлилися інопланетяни. Як вони розмовляють? Утвори пари слів землян та інопланетян: *Привіт! — Крібубу! Фу!* Які зі слів інопланетян є вигуками в українській мові? Придумай і намалюй комікс про зустріч землян та інопланетян. Запиши діалоги між ними.

Слова землян	Слова інопланетян
Космос, літаюча тарілка, комета, зірка, планета Земля, Сонячна система, метеорити, ракета, двигун, паливо, аварія, небезпека, друзі, допомога, дякую	Ох! Ай-ай! ого-го, ну, гей, алло, о, ой, ах, фу, пхе, ет, еге, бр-р, гоп, ого, гм, шур-шур, ж-ж-ж, аго-о-ов, гав-гав, киць-киць, му-у-у, ц-с-с, тра-ля-ля, ого-го-го, хрум-хрум, хрусь-хрусь, бабах, кукуріку

Правопис вигуків

- 1 Прочитай. Назви вигуки. Поясни їх правопис. Спиши спонукальне речення. Обведи вигук.

Ой, як чудово. **Ах!** Як весело! Дай, **будь ласка**, олівець.

- 2 Склади речення з поданих слів. Запиши.

Принеси Відчини , **будь ласка**, книгу. вікно.
Полий Розгорни Підмети квітку. зошит. підлогу.

- 3 Оповідання. Тема і головна думка. Проблема. Точка зору. Переказуємо.

- Чи любиш ти отримувати подарунки? А дарувати? Чи робив/робила ти подарунок комусь своїми руками? Розкажи про це.

ПОДАРУНКИ НІКОЛАСА

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому ти так думаєш?

Сьогодні день народження моєї подруги Лоруенс. Я зробив список усього, що хотів би подарувати їй: Красивий велосипед! Чудову

сукню! Неймовірний м'яч! Я дістав гроші з кишені і скарбнички, перевірів усі свої таємні сховки. Грошей бракує. Ні, я ніколи не зможу купити велосипед, сукню, м'яч, літачок, будинок! Цілковито збентежений, я зачинився в кімнаті. Я думав, крутячись на кріслі... Я думав, споглядаючи пейзаж за вікном... Я думав, вітритившись у стелю... І враз — ёврика — ё чудова ідея!

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому хлопчик не міг купити подарунок подружці? Як ти гадаєш, що буде далі?

Я узяв олівці та пензлики і почав створювати справжню картину. Шедёвр, який я подарую Лоуренс на день народження! Я малював червоною, блакитною, жовтою фарбами, тому що моя подруга любить ці кольори. За десять хвилин мій одяг був у різнокольорових плямах. По стінах кімнати стікала фарба. Підлога була забруднена барвистими відбитками, і мій шедевр був схожий більше на катастрофу, ніж на витвір мистецтва.

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому Ніколас порівняв свою картину з катастрофою? Як ти гадаєш, що буде далі?

Я ніколи, ніколи, ніколи не подарую цей малюнок Лоуренс! На щастя, у мене виникла інша ідея. Я попросив маму допомогти мені спекти святковий торт для Лоуренс. Вона виклала необхідні продукти на стіл. Я радісно змішав борошно, цукор, молоко і купу всього іншого у великій мисці. За двадцять хвилин кухня виглядала як поле бою. Борошно — в тостері. **Фу!** Масляний крем зтікав зі стелі, і мама змусила мене прибрати увесь цей безлад...

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому Ніколасу не вдалося спекти святковий торт? Як ти гадаєш, що буде далі?

Дякувати Богу, поки я все це зішкрібав, мив і полірував, іще одна ідея щодо подарунка для Лоуренс спала мені на думку. Я примчав у таткову майстерню. За допомогою молотка, викрутки, пилки і дощок змайстрував чудову книжкову полицю, щоб Лоуренс мала де розмістити усі свої книги.

Бух! Бух! Бух! Я необережно стукнув молотком по пальцях. **Ой!** Я обдер коліна вікрутою. **Ой! Йой!** Я роздряпав руку пилкою. **Ой! Йой! Йой!** Сестра сміялась із мене. Тато сварився. Мама також. Поки вони заклеювали мої рани, я обмірковував нову ідею подарунка для Лоуренс.

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому Ніколас поранився? Як ти гадаєш, що буде далі?

Я побіг у гараж. Почав майструвати щось зі шматків дерева, металу і гуми. Через годину я таки створив найкращий літальний апарат у світі! Лоуренс буде вражена! Я вирішив випробувати його. Схопив кермо, натиснув педаль, але літак розвалився. **Бух! Бах! Тарарах!** Я впав. Здер шкіру на ліктях і вивихнув щіколотку. **Ой! Ай!** З ніг до голови у фарбі та бинтах, я нарешті вибрався з будинку. Нещасний, шкутильгаючи на мілицях, ішов до Лоуренс.

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому Ніколасу довелося шкутильгати на милицях? Як ти гадаєш, що буде далі?

Побачивши мене, вона вигукнула:

— **Вай!** Ніколасе! Твій костюм бомб'єзний!

Я не приніс їй ніякого подарунка, просто нахилився до неї і поцілував її у щічку.

— Ось... **Чмок!** Це мій подарунок тобі! — промімрив я.

Лоуренс почервоніла до кінчиків пальців... і прошепотіла мені на вушко:

— Ніколасе, це найкращий подарунок!

За Жілем Тібо

- Що ти відчуваєш? Який подарунок виявився найкращим? Чому?
- Постав запитання до тексту за схемою. Знайди відповіді в тексті.

Як виглядає?

Що і як говорить?

Як ти ставишся до персонажа?

Що робить?

Про що думає? Чому?

- Яка проблема порушується в оповіданні? Чому зробити подарунок своїми руками не так просто?

Дискусія. Т-схема.

- Запиши три докази для кожної точки зору.

Найкращий подарунок той, який зроблений своїми руками.

- Випиши з тексту вигуки. Склади з ними речення.

Так	Ні
1.	1.
2.	2.
3.	3.

Редагуємо.

Цить! Я дарую другу подарунковий подарунок. Ой!

Що я знаю/умію?

- Розкажи в парі про прийменник, сполучник і вигук за схемою.

Яка це частина мови —
самостійна, службова
чи особлива?

З якою метою
уживається?

Наведи
приклади.

- Випиши з тексту «Подарунки Ніколаса»: прийменники, сполучники, вигуки.

- Випиши з оповідання «Подарунки Ніколаса» словосполучення з прийменниками. Обведи прийменники.

Зразок. Зачинився (в) кімнаті,

- Випиши з оповідання «Подарунки Ніколаса» слова парами. Наприклад, подарунки, які хотів Ніколас подарувати Лоуренс. З'єднай слова за допомогою сполучників.

Зразок. Велосипед і м'яч,

- Спиши текст, розставляючи розділові знаки.

Ой у Тараса сьогодні день народження. Придумай будь ласка подарунок. Ох це складно. Тарасе ми зробили подарунок своїми руками. Ого Дякую Даринко і Максиме.

Слово і словосполучення

- 1 Зістав слово і словосполучення. Чим вони відрізняються? А чим схожі?

рибка

золота рибка

плавала в акваріумі

Ти можеш скласти словосполучення з двох або більше слів. Ці слова належать до самостійних частин мови. Слова у словосполученні пов'язані між собою за змістом і граматично. У словосполученні ти можеш визначити головне слово **×** і залежне.

Яка?
× └─┘ ↓
 Рибка золота.

Де?
× └─┘ ↓
 Плавала в акваріумі.

- 2 Випиши словосполучення за зразком. Познач головне слово. Напиши питання.

Який?
└─┘ **×**
 Зразок. Морський їжак,
 Морський їжак, їжак, велика медуза, медуза, електричний скат, скат, зубаста щука, щука, скляний акваріум.

- 3 Утвори словосполучення з поданих слів, уживаючи прийменники. Визнач головне і залежне слова.

Плив (по, через) озеро, пірнав (у, біля) річка, пливли (в, під, за) човен, тримається (на, під, без) вода.

- 4 Прочитай. Хто з учнів правильно склав словосполучення? Чому?

Кит плив.

У морі.

Кит і дельфін.

Проплив біля човна.

Буду плавати.

Синій кит.

- 5 Розглянь таблицю. Розкажи, що не є словосполученням.

Не є словосполученнями

Головні члени речення	Іменник з при- йменником	Слова, з'єднані сполучниками	Складені фор- ми дієслова
Кит плив	У морі	Кіт і дельфін	Буду плавати

- Запиши приклади словосполучень і не словосполучень з улюбленої книжки.

Словосполучення і речення

- 1 Назви слова, словосполучення, речення. Чим відрізняються словосполучення і речення? Чим вони схожі? Побудуй діаграму Венна.

черепаха

Черепаха.

Морська черепаха.

У морі плавала черепаха.

Підказки. Речення може складатися з одного слова, а словосполучення щонайменше з двох слів. Речення має граматичну основу, а словосполучення — головне і залежне слова. З речень можна скласти текст. Зі словосполучень можна скласти речення.

- 2 Прочитай. Визнач головні слова. Вони не є словосполученнями. Спиши речення. Випиши з речення словосполучення за зразком.

Зразок. Морська черепаха плавала в океані.

Черепаха (яка?) морська. Плавала (де?) в океані.

Біла чайка опустилася на воду. З води вистрибнула срібляста рибка. Морська чайка схопила рибину дзьобом.

- 3 Факти і думки. Досліджуємо медіа. Перевіряємо інформацію.

Зелена черепаха — це велика морська черепаха. Її так назвали через колір панцира. Хоч він буває не тільки зеленим, але й темно-коричневим. Черепаха живе у морях

та океанах. На берег виповзає, щоб відкласти яйця. З них з'являються черепашки. Черепашенята живляться медузами, молюсками, ракоподібними. Дорослі черепахи їдять рослини.

Зелену черепаху також називають суповою. У неї смачне м'ясо і яйця. Здавна люди полювали на черепаху. Зараз черепаха знаходиться на межі зникнення. Більшість країн світу заборонили полювання на зелену черепаху.

- Випиши з тексту п'ять словосполучень. Постав питання від головного слова до залежного.
- Створи плакат на захист морських черепах.

Словосполучення і речення. Оповідання з елементами інтерв'ю

- 1 Прочитай. Поясни різницю між словами і словосполученнями. Поясни значення виділених слів. Придумай коротку історію, уживаючи всі слова і словосполучення.

Цікаве **інтерв'ю**, **сенсаційний репортаж**, **фея**, пишу для **газети**, журналістка.

- 2 Тема і головна думка тексту. Мета створення. Проблема. Місце і час подій. Читаємо в особах. Театралізуємо. Досліджуємо медіа.

- Чи дивився/дивилась ти коли-небудь репортажі в новинах? Про що були ці репортажі? Чим вони тебе зацікавили?

СЕНСАЦІЙНИЙ РЕПОРТАЖ ЛОЛИ (Скорочено)

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому ти так думаєш?

Фея — моє таємне і сенсаційне відкриття. Відкриття — це моя спеціальність, бо я репортерка і **пишу для газети**.

Мій журналістський псевдонім Ло Фе, і я добре відома в певних колах, тому що мої репортажі просто шокують. Я писала, наприклад, про грушу, яка вміє говорити, про людину з двома носами і про літаючу вівцю.

Звичайно, я бачила все на власні очі, інакше про це писали б не в газеті, а в книжці. Адже історії в книжках вигадані, а в газетах — цілком реальні. Вигадати їх просто так не можна, їх треба відшукати. Тому я весь час у пошуку. Як детектив. Тільки детектив не публікує свої історії в газетах. Репортерові доводиться працювати значно більше. І тільки-но він знайде щось цікаве, відразу пише про це. Новину **друкують у газеті**, і про неї дізнається весь світ. І тоді репортер стає відомим. Як-от я.

Я пишу про найсвіжіші події чи **беру інтерв'ю** у зірок.

Історія, яку я хочу розповісти, почалась уночі. Хлопець **кинув на дорогу** бляшанку з-під коли. І я почула шарудіння, підійшла ближче і побачила фею, яка **з'явилась із бляшанки**.

Вона була маленькою. Я **огорнула** її носовою **хустинкою**. Вона подякувала і погодилась на інтерв'ю.

Я **дістала мікрофон** і почала ставити їй різні запитання. Так завжди роблять під час інтерв'ю. Ось що вийшло:

Я: Ти найсправжнісінька фея?

Фея: Так.

Я: А є ще феї, крім тебе?

Фея: Ні.

Я: Тобі не здається це сумним?

Фея: Ні.

Я: Бляшанка з-під коли — твій дім?

Фея: Так.

Я: Ти давно в ній живеш?

Фея: Ну так! Я переїхала сюди чотири місяці тому. Але тепер мені доведеться знову переїжджати, адже мій дім зруйновано.

Я: А куди ж ти тепер переселишся?

Фея: Туди, де не зайнято.

Я: Чи можеш ти виконувати бажання?

Фея: Так.

Я: Тобі для цього потрібна чарівна паличка?

Фея: Ні.

Я: Як же ти тоді виконуєш бажання?

Фея: Я розтираю між пальцями краплинку слини, коли вона розітрётся, бажання виконається.

Я: А моє бажання виконаєш?

Фея: Так.

Я відклала мікрофон і заглибилась у роздуми. У мене було ду-у-уже багато бажань, і я не могла вибрати, яке з них найважливіше.

- Як ти гадаєш, що буде далі?

За Ізабель Абеді

Чому?

- Чому для репортера важливо не вигадати новину, а відшукати її?
- Чому фея здебільшого відповідала на запитання **Так** або **Ні**?
- Чому Лола не загадала феї бажання?
- Перечитайте інтерв'ю в парах. Подумайте, які запитання можна вилучити з інтерв'ю, а які додати. Зробіть відеоінтерв'ю. Покажіть його в класі й обговоріть.
- Розкажи про персонажів оповідання за схемою.

Як виглядають?

Що і як говорять?

Як ти ставишся до персонажів?

Що роблять?

Про що думають? Чому?

- Чому Лола любить сенсації?
- Випиши з тексту виділені словосполучення. Установи зв'язок між головним і залежним словом за допомогою питань.

Редагуємо.

У газеті з'явилося сенсаційний інтерв'ю. Репортерка написала репортаж.

Письмо для себе.

Підготуй список із п'яти запитань до улюбленого літературного персонажа чи письменника/письменниці. Уяви, що ви зустрілися. Запиши відповіді на свої запитання.

Речення

- 1 Прочитай. Знайди речення. Чим речення відрізняється від слова і словосполучення?

весна

Весна.

сяє в небі

У небі сяє сонце.

Речення — це одне слово або декілька слів, пов'язаних за змістом і граматично. Речення виражає закінчену думку. Слова в реченні пов'язуються граматично: за допомогою закінчень, прийменників, сполучників.

- 2 Порівняй речення. Скільки слів у кожному реченні? Як вони пишуться? Назви тему речення і з якою метою воно складене. Яке з речень потрібно вимовити з більшою силою голосу?

Ранок. Сходить сонце. Віє теплий вітерець. У небі пливають білі хмаринки? Дощу не буде. Йдіть до лісу! Милуйтеся першими квітами!

- Чи можна ці речення об'єднати в текст? Чому? Спиши речення. Продовж текст.
- Знайди головні слова у другому і третьому реченнях.

- 3 Поезія. Автор. Тема і головна думка. Опис природи. Настрій. Учимо напам'ять. Художні засоби.

ВСТАЛА ВЕСНА

Встала весна, чорну землю
Сонну розбудила,
Уквітчала її рястом,
Барвінком укрила:
І на полі жайворонок,
Соловейко в гаї
Землю, убрану весною,
Вранці зустрічають.

Тарас Шевченко

- Допиши речення.

Настала Чорна земля прокинулась від Весна уквітчала землю ... , укрила У полі співає жайворонок. Уранці у гаю тьохкає сіренький

- Установи зв'язок між словами в другому, четвертому і п'ятому реченнях.
- Порівняй текст і поетичний уривок. Що в них спільне? Що відмінне?

4 Прочитай виразно. Чи вдалося це тобі? Чому?

насталавеснанадереванабубнявілибрунькирозцвілипершоквітипрокинулисяметеликизвиріюповертаютьсяптахигарнонавесні

- Визнач межі речень. Чому при читанні наприкінці речення голос знижується? Чому між реченнями роблять павзи? Як на письмі позначається початок і кінець речень? Запиши текст.

Розділові
знаки
. ! ?

Редагуємо.

У небі *співають* журавлі. У гаю *співає* соловей. У лісі *співає* зозуля. На подвір'ї *співають* горобці.

Види речень за метою висловлювання

1 Прочитай речення. У якому з них розповідається про щось? У якому запитується? Яке речення спонукає до дії?

Білий Кролик дістав із кишені годинник. Чи я спізнююся?
Біжи до кролячої нори!

- Які це речення за метою висловлювання?
- Перебудуй речення: перше — у спонукування до дії, друге — у розповідь, третє — у запитання. Запиши речення.

- 2 Розкажи про речення за метою висловлювання за схемою. Наведи свої приклади.

Розповідні речення	Питальні речення	Спонукальні речення
Висловлюють повідомлення, розповідають про щось.	Висловлюють запитання.	Висловлюють спонукання до дії.
		
У руці Аліса тримала крихітний золотий ключик.	Чи можу я увійти в ці двері?	Випий мене! З'їж мене!

- 3 Казка. Реальне і вигадане. Автор. Місце і час подій. Характеристика персонажів. Художні засоби.

Зверни увагу! Перед читанням, щоб краще зрозуміти текст, покажи на лінійці 1 дюйм. Це 2 см 54 мм. Читаючи про довжини в дюймах, намагайся їх перевести в сантиметри, щоб зрозуміти, які перетворення довелося витримати героїні.

АЛІСА У ДИВОКРАЇ (Уривок, скорочено)

Аліса нудьгувала на березі річки зі своєю сестрою і побачила Білого Кролика. Він тримав у лапці кишеньковий годинник і дуже поспішав. Аліса забігає за ним у кролячу нору, падає в неї і опиняється в залі з безліччю замкнених дверей.

Аліса нашттовхнулася на маленький триногий столик, весь із суцільного скла. На ньому не було нічого, окрім крихітного золотого ключика, й Алісі відразу спало на думку, що це, мабуть, ключ від якихось дверей. Але він не підходив до жодних дверей. Раптом вона побачила маленьку завісочку, яку не помітила спочатку, за нею — дверцята заввишки

з п'ятнадцять дюймів. Вона засунула ключика в замок, і він підійшов!

Дверцята відчинилися у вузесенький прохід, мало що більший за мішачу нору. Аліса стала навколішки й побачила в глибині дивовижний сад. І так їй закортіло вибратися з цього темного коридору між оті барвисті квітники та прохолодні водограї! Проте у дверцята не пролазила навіть її голова.

«А якби й пролізла, — подумала бідолашна Аліса, — то який у тому сенс? Кому потрібна голова без плечей. Якби ж то я могла складатись, як підзорна труба! Я напевно склалася б, аби лиш знати, з якого кінця почати».

Аліса повернулася до столика, сподіваючись знайти інший ключ чи інструкцію для тих, хто хоче скластися, як підзорна труба.

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому Аліса вирішила відчинити крихітні дверцята? Як це можна зробити? Що буде далі?

Цього разу на столику вона побачила маленьку пляшечку. «Раніше її точно не було», — подумала Аліса. До пляшечки був прив'язаний папірець із написом: «Випий мене». Коли тобі пропонують «Випий мене» — це, звісно, чудово, але Аліса не збиралася діяти зóпалу.

— Ні, — сказала вона собі, — спочатку я гляну, чи не написано тут «Отрута».

Бачте, вона читала кілька гарних історій про дітей, які або попекліся, або потрапили в пазури диких звірів чи в які інші халепи — і все через те, що не хотіли пам'ятати простих порад своїх друзів, які, скажімо, застерігали, що коли довго тримати розжарену кочергу, то вона попече долоні, і що коли сильно чікнути ножом по пальцю, то неодмінно піде кров. А ще вона ніколи не забувала, що коли напиться з пляшечки з позначкою «Отрута», то з цього майже напевно нічого доброго не вийде, рано чи пізно.

Проте на цій пляшечці такого напису не було, тож Аліса таки відважилася з неї надсьорбнути. Виявилося, що це доволі смачно (як пиріг із вишнями, заварний крем, ананас, смажена індичка, іриски й гарячі грінки разом узяті), й Аліса випила все.

— Цікаве відчуття! — мовила Аліса. — Здається, я стягуюсь, як підзорна труба.

- Що трапилося з Алісою, коли вона випила напій з пляшечки? Як ти гадаєш, що буде далі?

І справді: тепер вона заледве сягала десяти дюймів і аж проясніла на думку, що такий зріст дасть їй нарешті змогу пройти крізь дверцята в той чарівний садок. Та, про всяк випадок, вона переcheкала ще кілька хвилин, аби мати певність, що більше не зменшується (це й досі її трохи бентежило).

Упевнившись, що з нею нічого більше не діється, вона вирішила мерщій податися до саду. Бідна Аліса!.. Біля дверцят вона зрозуміла, що забула золотого ключика, а коли повернулася до столика, то зрозуміла, що тепер до ключика їй не дотягнутися. Вона навіть спробувала вилізти вгору по ніжці, але ніжка була заслизька. Натомівшись від марних зусиль, дівчинка сіла й заплакала.

— Годі! Сльозами тут не допоможеш! — сказала вона сама собі. — Раджу тобі зараз же перестати!

Зазвичай Аліса давала собі непогані поради (хоча й рідко до них прислухалася), а подіколи картала себе аж до сліз. Аж ось її погляд упав на невеличку скляну скриньку під столом: вона відкрила її й побачила там малесеньке тістечко, на якому красувалися викладені смородинками слова: «З'ЇЖ МЕНЕ».

— А що ж, і з'їм! І коли від того побільшаю, то дістану ключа, а здрібнію ще дужче, то просунуся під дверцятами. Так чи інак, а в садок я потраплю однаково.

Притиснувши долоню до маківки голови, щоб відчувати, в якому напрямку

росте, Аліса, на превеликий свій подив, виявила, що зріст її не змінився. Тож вона відкусила ще шматочок і незабаром доїла все тістечко.

— Все дивасніше й дивасніше! — вигукнула Аліса (з великого дива вона раптом забула, як правильно говорити). — Тепер я розтягуюсь, наче найбільша у світі підзорна труба! До побачення, ноги! (Бо ніг своїх вона вже майже не бачила — так хутко вони віддалялися).

- Що трапилося з Алісою, коли вона з'їла тістечко? Як ти гадаєш, що буде далі?

Що було далі? Аліса взяла ключик зі столика, але оскільки стала знову великою, не змогла пройти у дверцята саду. Раптом вона побачила Білого Кролика, який, як завжди, поспішав. Він злякався Алісу, кинув на підлогу білі рукавички і віяло. Аліса взяла віяло і почала обмахуватися ним. І знову стала зменшуватися. А потім пішла в дивовижний сад.

За Льюїсом Керролом
Переклад Валентина Корнієнка

- Що з уривка тебе здивувало найбільше? Чому?
- Перекажи уривок, уживаючи подані слова.

- Випиши з тексту три речення: розповідне, питальне і спонукальне. Перебудуй розповідне у питальне, питальне у спонукальне, спонукальне у розповідне. Що змінилося?
- Прочитай питальні речення, наголошуючи на виділених словах. Чи однакові за змістом ці запитання? Що змінюється?

Аліса знайшла крихітний золотий ключик? Так,
Аліса **знайшла** крихітний золотий ключик? Так,
Аліса знайшла крихітний золотий **ключик**? Так,
Аліса знайшла **крихітний** золотий ключик? Так,

Письмо для себе.

Уяви, що в тебе є предмет, який дозволяє тобі змінювати свій зріст: ставати величезним чи маленьким. Напиши, який це може бути предмет та яка пригода з тобою може трапитися.

- 4 Прочитай речення. Чи змінюється зміст речення, якщо змінювати порядок слів у реченні? Яке речення «зайве»? Чому? Спиши одне речення на вибір.

На столі Аліса побачила тістечко.
Аліса тістечко побачила на столі.
Тістечко побачило Алісу на столі.

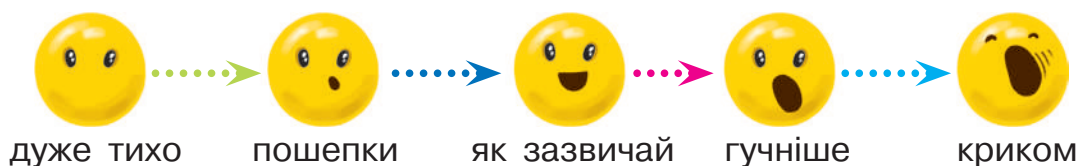

- Установи зв'язок між словами у реченні, яке ти виписав/виписала.

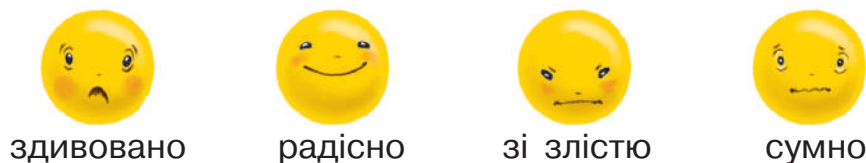
Окличні і неокличні речення

- 1 Прочитай речення з різною силою голосу. Подумай, у кінці яких речень ти напишеш знак оклику.

Обережно: електрична розетка.

- Прочитай речення з різним почуттям
Електромобіль їде по дорозі.

- Подумай, у кінці яких речень ти напишеш знак оклику. Чому?
Які речення є неокличними? окличними? Чому?

.....

- 2 Розглянь схему. Розкажи про окличні і неокличні речення.

Розділові знаки в кінці речень

Неокличні речення

Вимовляються
без вираження
особливих емоцій

Окличні речення

Вимовляються емоційно, з більшою
силою голосу. У реченнях висловлю-
ються сильні почуття (захоплення,
здивування, гнів тощо)

- 3 Прочитай речення з відповідною інтонацією. Визнач вид речення за метою висловлювання. Запиши речення за зразком.

Чи бачив ти електромобіль?! Його ти можеш увімкнути у розетку. Електромобіль поїде! Прочитай про електромобіль в інтернеті!

Зразок. Чи бачив ти електромобіль?! (питальне, окличне).

- 4 Авторська казка. Тема і головна думка. Проблема. Будова тексту. Характеристика персонажів. Переказуємо.

ЕЛЕКТРОМОБІЛЬ САШКО

Частина 1

(Скорочено)

зачин

Електромобіль Сашко обожнював читати. Велосипедінка Юля також. Друзі паркува́лися поруч, щоб обговорити нову книжку.

головна
частина

Зав'язка От і сьогодні Юля переповідала:

— А потім, на останній сторінці, з'явився електричний вітряк і своїми довгими руками розігнав драконів.

— От би й мені руки, як у того вітряка! Раптом на Київ нападуть дракони. А моїми колесами хіба мух ганяти, — зітхнув електромобіль.

— Моїми теж. Хоча... хтозна, чи бувають ті електричні вітряки на світі. Може, їх вигадав письменник.

В існуванні драконів друзі анітро́хи не сумнівалися.

— От ну́ки! — пірхнула пилом старá вантажівка. — Електричних вітряків по світу — майже, як жирафів, себто повно-преповно. Стоять собі на місці, лапами розмахують, і все. Мені б таку роботу.

Розвиток дії — На випадок драконів нам варто мати знайомого електричного вітряка, — сказав замислено Сашко. — Але де ж його шукати?

- Про що ти дізнався/дізналася? Чому друзі вирішили шукати електричного вітряка? Де вони можуть його знайти? Що буде далі?

— Якщо вірити малюнкам, електричні вітряки немалі. Що за будинками височіє?

Незабаром друзі вже під'їжджали до *Високої Зеленої Істоти з Волохатими Лапами*. Вітер гудів, лапи Істоти ворухилися майже попід хмарами.

— Перепро-о-ошую, пане, ви не електричний вітря-а-ак? — загукали друзі щосили.

— Хто ви? — нарешті розгледіла Істота друзів. — Я не пан, а пані! Чи ж не бачите, у якому я намисті? Його склали птахи зі своїх гнізд.

— Перепрошуємо, пані. Ми шукаємо електричного вітряка.

— Вам не сюди. Я Гігантська Сосна. А ваш електричний вітряк зроблений із великої залізяки. А не з такої шовковистої кори. І не з таких смарагдових хвоїнок.

- Про що ти дізнався/дізналася? Кого зустріли друзі? Що вони дізналися про електричного вітряка? Чи допоможе їм ця інформація в пошуках? Як ти гадаєш, що буде далі?

— Із великої залізяки. Юлю, ти часом не бачила когось високого та металевого?

— Здається, є один такий *Довгий Угору з Хапучою Лапою*. Він мешкає в місці, де все переставляють, копають і одне на одне накладають. Ідьмо, я покажу.

У місці, де все переставляли, копали і накладали одне на одне, справді був *Довгий Угору Залізяк із Лапою*.

— Розкажіть, що ви робите? — запитав Сашко.

— Ми будуємо Будівництво, — поважно мовив *Довгий Угору з Лапою*. Він підняв електромобіль із велосипединкою в повітря. Проніс їх понад будівельним майданчиком і поставив подалі, аж за зеленою огорожею.

— Не плутайтеся попід ногами, щоб я, Підйомний Кран, не зачепив вас. На будівництво без дозволу не можна!

— Вибачте, ми більше не будемо, — перепросили друзі.

— Є ще ідеї? Бо я вже зголоднів. Мені б десь електрики перекусити, — сказав Сашко.

— А мені би морозива. З шоколадом і лісовими горішками! Поїхали до Блискучих Крутячок. Біля них дітям продають морозиво, а для електромашин є смачна солодка підзарядка!

Друзі пообідали, аж раптом за деревами щось загуло, закрутилося, заблимало...

За Олесею Мамчич

Чому?

- Чому друзі вирішили шукати електричний вітряк?
- Чому вони сплутали вітряк із Гігантською Сосною?
- Чому вони прийняли Підйомний Кран за вітряк?

Завдання на вибір.

1. Випиши з тексту два окличні речення. Поясни, чому вони так вимовляються. Визнач їх вид за метою висловлювання.
2. Випиши з тексту два неокличні речення. Як зробити їх окличними? Що зміниться у сприйнятті тексту, якщо ці речення стануть окличними? Визнач вид речень за метою висловлювання.
3. Установи зв'язок між словами в реченні.

Уранці друзі обговорювали нову книжку.

Редагуємо.

Електрична розетка — це роз'єм для підключення електроприладів
Обережно В електричній розетці висока напруга
Чи знаєш ти, як це небезпечно

Головні та другорядні члени речення

Кожне речення складається зі слів. Слова в реченні, які відповідають на питання і належать до самостійних частин мови, є членами речення.

- 1 Спиши речення. До кожного слова в реченні постав питання. Обведи слова, які не відповідають на питання і не є членами речення. Користуйся схемою.

Увечері Мар'янка і Дениско каталися на велосипеді з гірки.

Є членами речення	Не є членами речення
Самостійні частини мови: іменник, прикметник, числівник, займенник, дієслово	Службові частини мови: при- йменник, сполучник, особлива частина мови — вигук

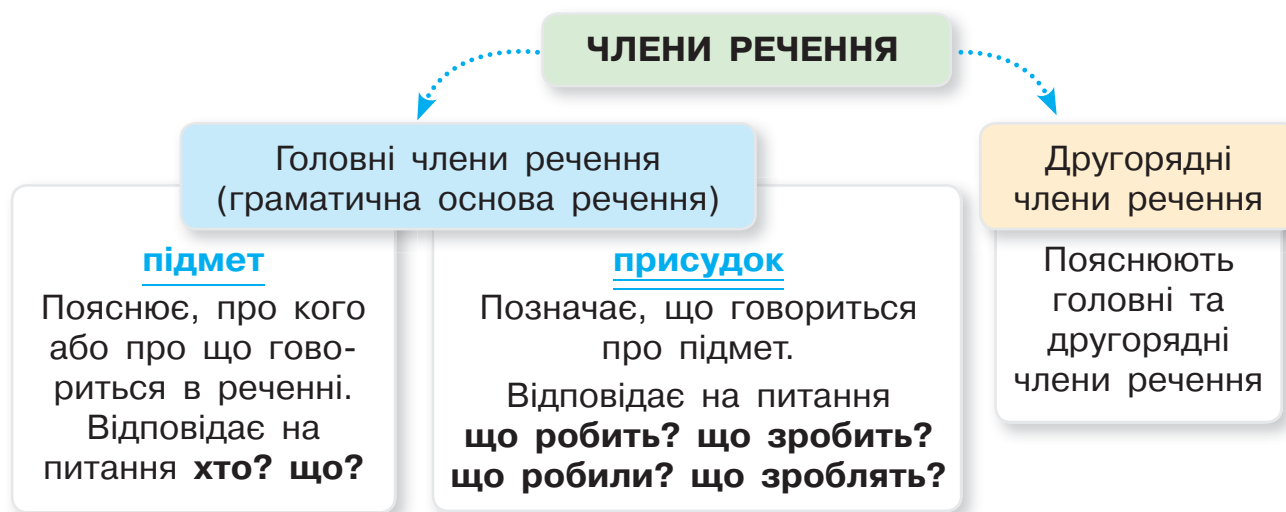
- 2 Прочитай речення.

Улітку діти грають у футбол на стадіоні.

- Прочитай речення без слова **діти**. Чи можеш ти сказати, про кого йдеться в реченні? Чому? Прочитай речення без дієслова. Що змінилося?

Слова **діти** і **грають** — головні члени речення. **Діти** — підмет, **грають** — присудок. Слова **улітку**, **футбол**, **стадіони** — другорядні члени речення. Слова **у**, **на** не є членами речення.

У реченні є ГОЛОВНІ члени речення і другорядні. Головні члени речення: **підмет** і **присудок**. Інші члени речення — другорядні.

- 3** Спиши речення. Визнач підмет і присудок. Установи зв'язок між головними і другорядними членами речення.

Зразок. Що? Що зробив?

Червоний електромобіль під'їхав до паркану.

(Що?) Електромобіль (що зробив?) під'їхав; електромобіль (який?) червоний; під'їхав (куди?) до паркану.

Дерев'яний човен підплив до берега. Український літак приземлився в аеропорту.

- 4** Прочитай. Визнач підмет і присудок. Порівняй речення.

Автобус зупинився. Автобус зупинився навпроти школи.

Перше речення — непоширене. Воно складається тільки з граматичної основи — підмета і присудка. Друге речення — поширене. У реченні є головні і другорядні члени речення.

.....

5 Спиши непоширені речення.

Корабель пливе. Потяг під'їхав до станції. Тролейбус від'їхав. Пролетів літак. У небі кружляв повітряний змій.

- Зроби поширені речення непоширеними. Запиши їх.
-

6 Пошир речення другорядними членами речення.

Діти катаються. Оля їде. Святослав мчить. Поліна крутиться. Ігор з'їжджає.

.....

7 Авторська казка. Тема і головна думка. Проблема. Будова тексту. Характеристика персонажів. Переказуємо.

ЕЛЕКТРОМОБІЛЬ САШКО

Частина 2

(Скорочено)

Друзі пообідали, аж раптом за деревами щось загуло, закрутилося, заблимало...

Щось велике, як багатоповерхівка, і кругле, як млинець. Ця *Блискуча Крутячка* теж може бути електричним вітряком! Вона ж обертається — і вітряки теж. Вона гуде — і вітряки так само. Вона до хмар — але ж і вітряки немаленькі.

Сашко з Юлею дивилися в бік Блискучої Крутячки, коли під'їхав двоповерховий автобус, повний людських дітей.

— Що усі ці діти збираються тут робити? — запитав Сашко в автобуса.

— Так це ж оглядове кóлесо! Я би й сам покатався.

Юля з Сашком геть спохмурніли.

— Ми ніколи-ніколи не знайдемо електричного вітряка! — зітхнув Сашко. — Він — не *Висока Зелена Істота з Волохатими Лапами*. І не *Довгий Угору з Хапучою Лапою*. І не *Блискуча Крутячка*.

— То вам потрібен вітряк? — озвався автобус. — Я он щойно дітей із музею привіз, там тих вітряків аж три штуки. І автобус розповів, як туди дістатися.

Музей був під відкритим небом.

— Ми нарешті знайшли справжніх електричних вітряків! На пагорбі у м'якій траві сиділи три дідугани. Кожен мав великі руки, що крутилися на вітрі. І це було дуже красиво.

— Доброго дня, любі електричні вітряки, — гукнув Сашко.

— Га? — проскрипіли діди, бо недочули. — Так, ми — вітряки.

— Ми вас дуже довго шукали, але таки знайшли! — зраділа велосипединка.

— Та що нас шукати, ми вже старі, далеко не подібаємо. Тут собі стоїмо на горбочку й махаємо помаленьку.

— Чи це правда, що вас бояться дракони?

— Та ні, — озвався один із дідусів. — То наші праправнуки, електричні вітряки, дають їм жару. А ми лише привидів полохаємо. Хоча сили вже не ті. Ой, не ті.

Кульмінація — ПРАПРАВНУКИ? — презирну́лися друзі.

— Еге ж, є в нас праправнуки. Дивіться, — і витягнув поштову листівку, на якій була зворотна адреса.

Розв'язка Друзі попрощалися зі старовинними млинами (а це були саме вони!) та вирушили, уже знаючи правильний шлях. Незабаром докотілися до неозорого поля та аж завмерли від захвату. До обрію стояли стрункі електричні вітряки.

— Тепер я розумію: жоден дракон не пролетить просто так крізь це поле! — зачаровано мовила велосипединка.

кінцівка

Сашко та Юля потоваришували з багатьма вітряками. Але найбільше їм сподобався малий вітрячок Платон. Він пригостив Сашка смачною електрикою, яку вже навчився робити сам. Коли під вечір вони вирушили додому, вітряки з усього поля ще довго-довго махали їм услід.

За Олесею Мамчич

- З ким зустрілися електромобіль і велосипединка, коли шукали електричний вітряк? Назви їхніх співрозмовників по черзі. Запиши їхні імена. Що дивне в цих назвах? Придумайте в парі такі імена іншим пристроям, які є у школі чи вдома. Як ти будеш записувати імена, якщо вони стануть героями твоєї казки?

Редагуємо.

Електричний електромобіль шукала вітряний вітряк. Вітряк стояв у. На вітряний електростанція виробляють електрику.

Письмо для себе.

1. Чому вітряні електро-
станції важливі?

2. На яку казку схожа
ця казка? Чому?

Що я знаю/умію?

- 1 Склади і запиши словосполучення. Визнач головне і залежне слова. Постав питання від головного слова до залежного.

Небо (яке?) ..., читати (що?) ..., думала (коли?) ..., співає (як?) ..., ведмідь (який?) ...

- 2 Продовж речення.

Речення відрізняється від групи слів тим, що ...

За метою висловлювання речення бувають ...

Окличні речення — це речення, які ...

- 3 Склади і запиши речення до друга/подруги з різною метою.

Щоб розповісти чи
щось повідомити

Щоб про щось
запитати

Щоб спонукати
до дії

- 4 Установи зв'язок між словами в реченні.

У лапках руда білка тримала шишку.

- 5 Склади і запиши два речення, вибираючи підмет і присудок.

Підмет	Присудок
Пролісок, заєць, бруньки, ведмідь, Кирило, Каріна	Прокинувся, стрибатиме, набубнявіли, розквітнув, співає, читає

- Підкресли підмет і присудок у реченні.

Текст. Тема і мета. Заголовок

Текст складається з речень, які пов'язані змістом, головною думкою і граматично. Речення в тексті розміщені послідовно й утворюють завершене висловлювання.

- 1 Прочитай. Доведи, що це текст. Назви тему, головну думку. Поясни, чому речення розміщені саме в такій послідовності. Спробуй перетворити текст на не текст. Порівняй текст і не текст. Розкажи про особливості тексту в парі.

Слово **криниця** — давній родич слова **кріт**. Можеш сказати, що в них спільне? Те, що стосується дії, — копати.

Криницю викопують у ґрунті, а кріт — звірятко, яке цілими днями копає своє підземне житло. Слово **криниця** так само, як і **кріт**, походить від давнього слов'янського слова **викопаний**.

За іншими версіями, родичем криниці вважають слово **криниця** — миска, видовбана посудина, пізніше — джерело.

У тексті про когось або про щось говориться. Це тема тексту. Тему тексту можна визначити за заголовком. Він пишеться перед текстом. Заголовок указує на те, про що йтиметься в тексті, або розкриває його головну думку.

- 2 Як ти гадаєш, про що буде йти мова в текстах, які мають такі заголовки?

Моя криниця

Як дідусь криницю копав

Чому криниця — символ української душі

- 3 Склади речення зі слів, а з речень — текст. Запиши текст.

Олег, Даринка, воду, з, набрали, криниці.

Пити, а, до, води, хоче, не, дістанеться.

До, прибіг, криниці, пес, Бровко.

Чистою, напоїли, водою, собаку.

4 Склади і запиши прислів'я. Поясни, як ти їх розумієш.

Не брудни криниці,

тільки людей смішить.

Не плюй у криницю —

бо прийдеш по водицю.

У криницю воду лить —

бо схочеш водиці.

- Чи утворюють прислів'я текст? Склади текст, почавши з одного з прислів'їв.

Типи текстів

Є три типи текстів: текст-опис, текст-розповідь, текст-міркування.

Текст, у якому хтось або щось описується, називають описом. **Текст-опис** схожий на картину, намальовану словами. Ти запитуєш: *Який предмет? Яке явище?* І описуєш.

Текст, у якому передається послідовність подій, називають розповіддю. **Текст-розповідь** схожий на кадри з фільму, коли події йдуть одна за одною. Ти запитуєш: *Що відбувається?* І розповідаєш про це.

Текст, у якому говориться, чому відбуваються ті чи інші події, явища, називається **міркуванням**. Ти запитуєш: *Чому?* І пояснюєш.

1 Розглянь таблицю. Розкажи в парі, які є типи текстів.

Типи текстів	Текст-опис	Текст-розповідь	Текст-міркування
Мета створення	Описати зовнішність людини, тварину, картину природи, предмет тощо	Розповісти історію про події	Пояснити або довести думку, розповісти про причини явищ, подій
Ключові питання	Який? Яка? Яке? Які?	Що відбулося? Де? Коли? Як?	Чому?

- 2 Назви тему, головну думку, мету створення текстів. Постав запитання до текстів. Визнач тип кожного тексту.

Текст 1. В акваріумі плавала рибка-півник.

Пухнастий котик Нявчик **стрибнув** на стіл і тихенько **підкрався** до акваріума. Як же **хочеться** її **дістати**! Кошеня **занурило** лапку у воду. Але рибка **була** слизькою, і Нявчик не **міг** її **схопити**. Він **стрибнув** в акваріум і голосно **занявчав**.

Мар'янка **дістала** невдачу з акваріума і **витерла** рушником. Кошенятко **заспокоїлося** і **заснуло** в дівчинки на руках.

Текст 2. Рибка-півник — одна з **найкрасивіших акваріумних** рибок.

У неї витягнуте, злегка приплюснуте з боків тіло з **короткими округлими** плавцями. Тіло вкрите лускою — **напівпрозорими** пластинками **округлої** форми з **гладкими** краями. У рибки **розкішний** хвіст, який нагадує **царську** корону. А забарвлення може бути різне: **червоне, синє, фіолетове, жовте** тощо. Завжди милуюся красою рибки-півника.

Текст 3. Чому рибку назвали півником?

По-перше, рибку-півника назвали так за її агресивну вдачу. Вона дуже дражлива. В акваріумі вона б'ється майже з усіма рибками. Особливо якщо в них великі хвостові плавці. Тому в акваріумі може жити лише одна рибка-півник.

По-друге, є думка, що свою назву рибка-півник отримала за розкішний хвіст, схожий на хвіст півня.

Отже, ця рибка і за виглядом, і за поведінкою нагадує півня, тому і має таку назву.

- Добери заголовки до кожного тексту, спочатку беручи до уваги тему тексту, а потім його головну думку.
- З яких частин складається кожний текст?
- Прочитай виділені слова у кожному тексті. Чому вони вживаються?
- Спиши або перекажи письмово один із текстів на вибір. Підкресли слова, які важливі для розуміння мети тексту.

- 3 Визнач вид тексту за поданими заголовками. Придумай три заголовки так, щоб за ними можна було б визначити тип тексту.

Як ми рибу
ловили.

Чому не потрібно зали-
шати сміття біля річки?

Щука — річковий
хижак.

Письмо для себе

1. Уяви, що ти опинився/опинилася в акваріумі серед рибок. Напиши історію про це.
2. Опиши щуку або іншу рибку на вибір.
3. Поміркуй, чому акваріуми скляні.

Текст-опис

Опис — це висловлювання, у якому на-
звано ознаки предмета в цілому та його
окремих частин. Описувати щось — озна-
чає називати характерні (суттєві, ключові)
ознаки предмета та його частин. Напри-
клад, форму, колір, розмір тощо.

Який? Яка?
Яке? Які?

- 1 Прочитай текст-опис. Визнач його частини. Розкажи, про що йдеться в кожній частині.

зачин

Щоранку я п'ю чай зі своєї улюбленої чашки.

головна
частина

Чашка трохи більша, ніж звичайна. Схожа на циліндр. Світло-рожевого кольору з білим котиком і червоними сердечками різного розміру. Чашка фаянсова. Вона зроблена з глини, яка вкрита поливою, тому чашка гладка і блищить на сонці.

Усередині чашка молочного кольору. У неї зручна ручка, тому її легко тримати, навіть із гарячим чаєм. Чашка без блюдця, але має товсте дно. Її можна ставити на різні поверхні.

кінцівка

Хочу пити чай із моєї улюбленої чашки щодня!

- Розглянь схему. Розкажи в парі про будову тексту-опису.

Яку будову має текст-опис

Зачин. Перша частина тексту-опису передає загальне враження від предмета, вказується на його призначення.

Головна частина. Опис ознак предмета.

Кінцівка. Висновок. Буває, що в текстах-описах немає кінцівки.

2 Опиши свою улюблену чашку. Користуйся схемою.

1. Розглянь чашку.
2. Назви і запиши її ознаки: колір, форму, розмір, призначення, матеріал, з якого ця чашка виготовлена.
3. З якими предметами можна порівняти чашку за кольором, формою, розміром. Напиши.
4. Склади текст і запиши. У тексті має бути зачин, головна частина, кінцівка.
5. Прочитай текст у парі. Відредагуй.
6. Прочитай текст у групі або розмісти для читання вдома, у класі чи в інтернеті.

3 Описувати ти можеш не тільки свою чашку, а й ту, яку вигадаш.

Як вигадати унікальну чашку

Напиши на аркуші слово **чашка** ліворуч.

ЧАШКА

Посередині аркуша напиши кілька предметів на свій розсуд.

ПТАШКА, ХАМЕЛЕОН

Допиши до предметів їхні суттєві ознаки.

ПТАШКА
ХАМЕЛЕОН

є крила, співає, є пір'я
змінює колір

Уяви, що ці ознаки з'явилися у чашки. Що відбудеться?

У чашки є крила. Вона може прилетіти до тебе, коли тобі захочеться пити.

- Придумай і опиши незвичайну чашку.

Науковий і художній описи

Тексти-описи можуть бути науковими (науковий стиль) чи художніми (художній стиль).

Мета наукового опису — описати предмет таким, яким він є в житті. Такий опис містить факти.

Мета художнього опису — створити образ, описати свої думки і почуття, які виникли, коли роздивляєшся те, що описуєш.

- 1 Прочитай. Порівняй тексти за темою, головною думкою, метою створення, типом, уживаними словами. Визнач спільне та відмінне.

Текст 1. Раптом я побачив ніжну тендітну рослину — альпійську айстру.

На нас наче дивилося велике жовте очко в обрамленні яскраво-фіолетових вій і підморгувало. Наче сонечко на тонкій зеленій стеблинці коливалося, а маленькі цупкі темно-зелені листочки ніби шепотіли: «Добридень». «Яка привітна квітка», — подумалось мені. Стало тепло і радісно на серці.

Текст 2. Альпійська айстра — багаторічна трав'яниста рослина родини айстрових. Її батьківщина — гори Альпи. В Україні росте в Карпатах.

Стебло в рослини волосисте, заввишки 5–20 см. Листки прикореневі при основі — звужені в черешок. Листки стеблові — зменшені, сидячі. Квітка — кошик 3,5–5 см у діаметрі. Крайові квітки язичкові, фіолетові, серединні — трубчасті, жовті. Квітнуть айстри у липні та серпні.

Плід — сім'янка з чубком із волосків. Альпійська айстра занесена до Червоної книги України як рідкісна рослина.

- Який текст є художнім описом, а який — науковим? Чому? Розкажи про особливості художнього і наукового описів.
- У яких джерелах ти читаєш наукові описи, а в яких — художні? Наведи приклади.

- Спиши речення з першого і другого текстів, у яких описується квітка. Підкресли слова, які допомагають тобі «побачити» її.
- Опиши рослину. Розглянь будь-яку рослину на вибір. Опиши її загальний вигляд. Пригадай частини рослини: *корінь*, *стебло*, *листя*, *квітка*, *плід*. Опиши їх. У якому стилі — художньому чи науковому — ти створив/створила опис?

Розвиток мовлення.

Опис зовнішності людини

Портрет — мальоване, скульптурне або фотографічне зображення обличчя людини або групи людей.

- Розглянь портрети. Що ти можеш сказати про людей, яких зображено? Що в картинах ти побачив/побачила такого, що підтверджує твою думку?

Михайло Бойчук.
«Українка»

Пабло Пікассо.
«Жінка в береті»

Олександр Мурашко.
«Автопортрет»

- Що ти можеш сказати про те, як написано ці портрети? Чия манера письма тобі ближча? Чому? Як би ти малював/малювала власний портрет? Як описується зовнішність людей у текстах?
- Прочитай уривок із повісті Всеволода Нестайка «Одиниця з обманом».

Ці двоє сидять за першою партою перед самісіньким столом Ліни Митрофанівни... Спасокукоцький і Кукуєвіцький. Обидва вони маленькі, кругловіди, клаповухі й кирпаті. Тільки той, що в нього на носі руденька блямбочка, — то Спасокукоцький.

А той, що в нього щербатий зуб, — то Кукуєвицький. Спасокукоцького звати Лесик. Кукуєвицького звати Стасик. Так історично склалося, що в перший день у першому класі Ліна Митрофанівна посадила їх за першу парту перед своїм столом. Бо вони були найменшенькі в класі. Так сплелися їхні долі.

- Як автор описує героїв? Які слова використовує? Чому?

2 Опиши зовнішність твого друга чи подруги, рідної людини або казкового героя. Користуйся схемою.

1. Напиши, хто ця людина. Персонаж казки чи мультфільму.

2. Опиши обличчя в цілому. Кругле, видовжене, серйозне, добре, похмуре, зосереджене.

3. Опиши очі. Сірі, карі, блакитні, зелені, чисті, ясні, променисті, мрійливі.

4. Опиши брови. Довгі, чорні, темні, тонкі, широкі, густі, навислі, насуплені.

5. Опиши ніс. Великий, невеликий, довгий, кирпатий, тонкий, широкий.

6. Опиши волосся. Темне, світле, русаве, чорне, біляве, густе, рідке, довге, коротке, пряме, кучеряве, зачесане, розпущене, підстрижене, заплетене.

Говорю правильно

У рамках

У музеї картини висіли в рамках

У межах

Тарас мандрував у межах України

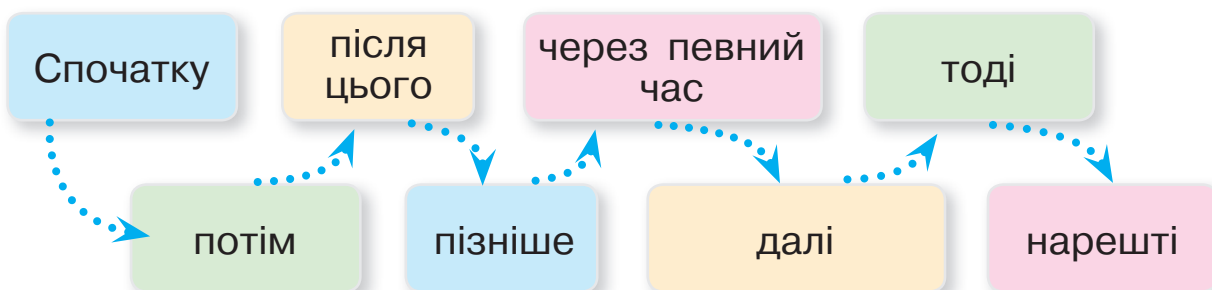
- Дізнайся про художників, які пишуть портрети. Опиши людину за її портретом чи фото.

Текст-розповідь

У **тексті-розповіді** йдеться про кілька подій або дій, які виконані особою (кількома особами) або предметом (кількома предметами).

Що відбувається?

Події відбуваються послідовно, одна за одною. Для створення тексту-розповіді ти можеш використати слова.

- Розкажи в парі про одну з подій свого життя за схемою.

1

Оповідання. Тема і головна думка. Проблема. Будова тексту-розповіді. Послідовність подій. Стислий переказ.

- Звідки ти дізнаєшся про сенсації? Чи варто вірити сенсаційним заявам і заголовкам в медіа? Чому?

Сенсація — подія, повідомлення, що вражає і викликає зацікавлення.

СЕНСАЦІЯ

- Як ти думаєш, про яку сенсацію йтиметься в оповіданні? Чому про це складно сказати?

зачин

Зав'язка Тато з роботи кактуса приніс. Справжнього. Зеленого, з великими колючками. — Поставимо його на шафу, — сказала мама, — нехай стоїть — він пити не просить.

головна частина

Розвиток дії Наш кіт Петрович одразу знайомитися до кактуса на шафу поліз. Кактус голки настовбурчив, знайомитися не хоче. Та Петрович настирливий — все одно його понюхати наважився — і носа вколов. Сидить, на рослину скося поглядає, хвостом помахує.

— Ну й нехай стоїть собі, — сказав тато, — ви, головне, його не поливайте: він цього не любить.

Стоїть кактус день, стоїть два — пити не просить. А Петрович все коло нього вилежується — познайомитися хоче.

- Про яку сенсацію розповідатиметься? Чому ти так думаєш? Що буде далі?

Одного ранку я прокинувся, дивлюся: Петрович на шафі спить, а в нього на голові велика рожева квітка цвіте й пахне на всю кімнату.

— Ур-р-ра! — кричу. — Наш Петрович зацвів! Прибігли мама з татом.

Мама чомусь захвилювалася, а тато до Академії наук став дзвонити, учених викликати:

— Алло! У нас тут кіт зацвів! Що робити?

— А як він поводиться? Не агресивно? — почулося з трубки.

— Не знаємо, він спить, — відповідає тато.

— Це добре, — зраділи вчені. — Не будить його, виїжджаємо.

— Мамо, — запитую я, — можна Петровича полити?

— Що ти! — вигукнула мама. — Не підходь до нього близько: раптом він заразний!

Приїхали вчені. Здала на kota дивляться, вигукують один поперед одного.

— Ну, знаєте, неймовірно! Просто сенсація — квітучий кіт! Це щось особливе!

- Чому всі вирішили, що кіт став квітучим? Чи може таке бути насправді?

Приїхали кореспонденти, про щось сперечаються, Петровича фотографують, у мамі інтерв'ю беруть...

— А чим ви його годуєте? — питають одні.

— А скільки йому років? — цікавляться інші.

— А можна з нього пагінця відломити? — просять треті.

Кульмінація Аж тут Петрович розплющив одне око, потім друге, потягнувся солодко та й зіскочив із шафи на підлогу... А квітка на кактусі залишилась!

Розв'язка Тут усі зрозуміли, що це не Петрович зацвів, а наш кактус.

— Оце тобі, — сказали кореспонденти й розійшлися.

кінцівка

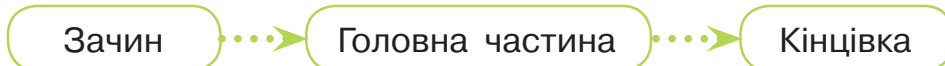
Учені сказали, що все одно це рідкісне явище: такі кактуси цвітуть раз на сто років. Тато сказав, що раз ніякої сенсації немає, то я повинен іти до дитсадка. А я сказав, що краще б Петрович зацвів...

Сашко Дерманський

Чому?

- Чому всі вирішили, що кіт зацвів?
- Чому хлопчик хотів, щоб кіт насправді зацвів?
- Чому люди люблять сенсації?
- Назви частини тексту-розповіді. Поясни, чому текст поділений на такі частини.
- Спробуй поміняти місцями зачин і кінцівку, зав'язку і розв'язку, кульмінацію і зав'язку. Що відбулося? Чому в тексті-розповіді події розташовано послідовно?
- Стисло перекажи текст-розповідь за схемою.

- Знайди сенсаційну новину в інтернеті. Досліди, чи правдивою є ця подія. Розкажи про це.

Розвиток мовлення. Чарівна казка

- Згадай одну з чарівних казок, яку ти читав/читала. Розкажи про неї: хто персонаж казки, яку проблему він вирішував, яким чином, хто йому допомагав, які чарівні предмети використовував персонаж, яка подія була вирішальною для досягнення мети, чим усе закінчилося.
- Склади чарівну казку про персонажа, якого ти вигадав/вигадала, відомого казкового персонажа, героя мультфільму, звичайний предмет, який «ожив», тощо.
- Подумай, з якою проблемою стикнеться твій персонаж, як її буде вирішувати, хто (тварини-супутники, феї, чаклуни тощо) чи що (чарівні предмети) допоможе йому, чим усе закінчиться.

- ЗАЧИН. Познайом нас із героєм, часом і місцем подій. Почни: У деякому ... жили собі
- ЗАВ'ЯЗКА. Яка подія виявила проблему? З чого все почалося? Продовж: Одного разу
- РОЗВИТОК ДІЇ. Як герой намагається вирішити проблему? Продовж: Тож Але... Тоді Потім
- КУЛЬМІНАЦІЯ. Найважливіше і «найгарячіше» місце казки. Наприклад, битва героя зі Змієм, перемога над Людожером. Продовж: Нарешті ...
- РОЗВ'ЯЗКА. Проблема вирішена. Продовж: Отже ...
- КІНЦІВКА. Чим усе завершилося і що стало з героями далі.

- Прочитай свою казку друзям, напиши книжку, оприлюдни в інтернеті тощо.

Текст-міркування. Будова тексту

- 1 Прочитай текст. Визнач тему, головну думку, мету створення. Яка проблема порушується в тексті? Як ти гадаєш, це текст-опис, текст-розповідь чи текст-міркування? Поясни свою думку.

зачин **Твердження (теза)** Христофор зовсім не образився на «Тюлю».

головна частина **Пояснення/Докази (аргументи)** По-перше, спробуй образитись на Бевзя!

А по-друге, він до такого звертання давно звик: так його величали майже всі приятелі й однокласники. Христофорові навіть подобалося, що його кличуть не на ім'я, а на прізвище, бо він хронічно ненавидів своє ім'я. Такого імені він ні в кого й ніде не чув, хіба що у Христофора Колумба.

Саме на його честь батьки і назвали сина, за що він трохи ображався на них і досі. Може, він і пишався б своїм іменем, коли б не прізвище. Погодьтеся: ну хіба це сполучення — Христофор Тюлькін. Курям на сміх!

кінцівка **Висновок** Саме через це він вирішив стати всесвітньо-відомим ученим, щоб люди, почувши його ім'я та прізвище, шанобливо казали: «О, це — голова!», а не хапалися за животи від сміху.

За Всеволодом Нестайком

- Чим відрізняється текст-міркування від тексту-опису і тексту-розповіді? Розкажи про будову тексту-міркування.

Текст-міркування (роздум) — це висловлювання, у якому йдеться про причини і наслідки дій (ознак). **Мета тексту:** довести власну думку чи пояснити, чому відбуваються певні події, явища.

Чому?

2 Прочитай.

Іванна та Максим вважають, що той, хто навчається, іноді припускається помилок. Головне — вміти їх визнавати і виправляти.

- Яке питання обговорюють діти? Якими є їхні думки? Обговори це питання у парі чи групі.

Аргумент — доказ, який наводиться для обґрунтування, підтвердження чого-небудь.

зачин

головна
частина

кінцівка

- Напиши текст-міркування за поданим твердженням (тезою).

Питання Чи можна вчитися на помилках?

Твердження (теза) Помилки — це ключ до нових знань.

Пояснення/Докази (аргументи) По-перше,

По-друге,

По-третє,

Висновок Отже, Тому я вважаю, що

- 3 Напиши текст-міркування за поданою схемою.

Теза (твердження) Читати книги корисно

Докази (доведення) По-перше, з книг я дізнаюсь інформацію.
По-друге, у книгах є багато порад.
По-третє,

Висновок Отже, книги читати корисно і дітям, і дорослим.

- Розкажи про будову тексту-міркування.

Розвиток мовлення. Текст-міркування

О Дискусія

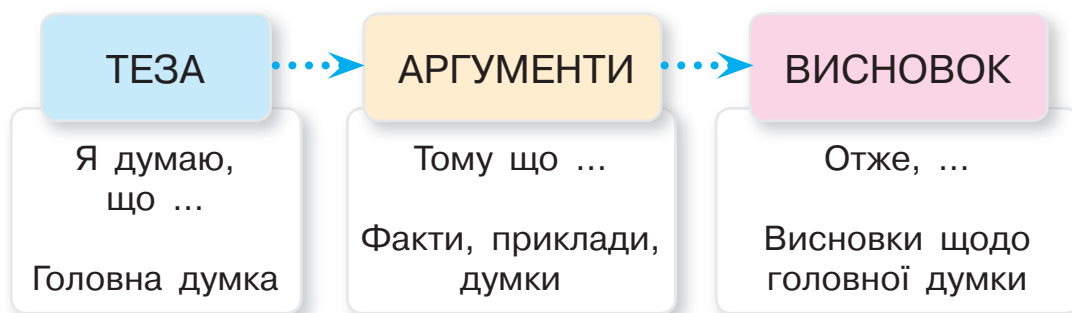
Чи можна красти, щоб утамувати голод?

НІ	ТАК
Валерій. Ні, тому що красти погано.	Сергій. Так, якщо в мене їжі менше, ніж в інших.
<i>Так, але хто сказав, що це погано?</i>	<i>Так, але якщо в тебе вдосталь їжі, то навіщо тобі більше?</i>
<i>Так, але чому не зробити щось погане?</i>	<i>Так, але чи можуть усі мати все однаково?</i>
<i>Так, але чи завжди життя дає змогу вчиняти добре?</i>	<i>Так, але навіщо всім мати все однаково?</i>
Софія. Ні, бо не можна брати те, що мені не належить.	Віталій. Так, якщо мені страшенно хочеться їсти.

 НІ	 ТАК
А якщо ти мало не вмираєш з голоду?	Так, але хіба можуть люди жити разом, якщо кожен буде робити, що хоче?
Єва. Ні, бо це заборонено законом.	Так, а є інші способи дістати їжу?
Так, а закон може бути несправедливим?	Так, але чи повинні тільки бажання керувати тобою?

За ідеями Оскара Бреніф'є

- Напиши текст-міркування з теми «Красти погано».

- Вибери запитання, на які ти знаєш відповіді. Запиши запитання і відповіді в зошит.

Що я знаю/умію?

- 1 Продовж речення.

Текст відрізняється від групи речень тим, що...
Тексти бувають:

- 2 Запиши ознаки тексту-опису, тексту-розповіді, тексту-міркування.

	Текст-опис	Текст-розповідь	Текст-міркування
Для чого створюються?			
Яке питання можна поставити?			
З яких частин складаються?			

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня / учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

*БОЛЬШАКОВА Інна Олексіївна
ПРИСТІНСЬКА Марина Сергіївна*

**«УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ»
підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)
(Частина 2)**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок коштів видавництва. Продаж дозволено

Провідний редактор *І. Л. Морєва*. Редактор *Ю. М. Миронова*.
Художнє оформлення *В. І. Труфєна*. Технічний редактор *С. О. Петрачков*.
Комп'ютерна верстка *С. В. Яшиша*. Коректор *В. П. Нестерчук*

Окремі зображення, що використані в оформленні підручника,
розміщені в мережі Інтернет для вільного використання

Т470330У. Формат 84×108/16.

Папір офсетний. Гарнітура Рублена. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 11,76.

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5215 від 22.09.2016.

Адреса редакції: вул. Космічна, 21а, Харків, 61145.

E-mail: office@ranok.com.ua. Тел. (057) 719-48-65, тел./факс (057) 719-58-67.

www.ranok.com.ua

Регіональні представництва
видавництва «Ранок»:

Київ – тел. (044) 229-84-01,
e-mail: office.kyiv@ranok.com.ua,
Львів – тел. (067) 269-00-61,
e-mail: office.lviv@ranok.com.ua.

З питань придбання продукції
видавництва «Ранок» звертатися за тел.:
у Харкові – (057) 727-70-80;
Києві – (067) 449-39-65, (093) 177-05-04;
Вінниці – (067) 534-51-62;
Дніпрі – (056) 785-01-74, (067) 635-19-85;

Житомирі – (067) 122-63-60;
Львові – (032) 244-14-36, (067) 340-36-60;
Миколаєві та Одесі – (067) 551-10-79;
Черкасах – (0472) 51-22-51;
Чернігові – (067) 440-88-93.
E-mail: commerce@ranok.com.ua.

Підручник надруковано на папері українського виробництва

Папір, на якому надрукована ця книга:

безпечний для здоров'я
та повністю
переробляється

з оптимальною білизною,
рекомендованою
офтальмологами

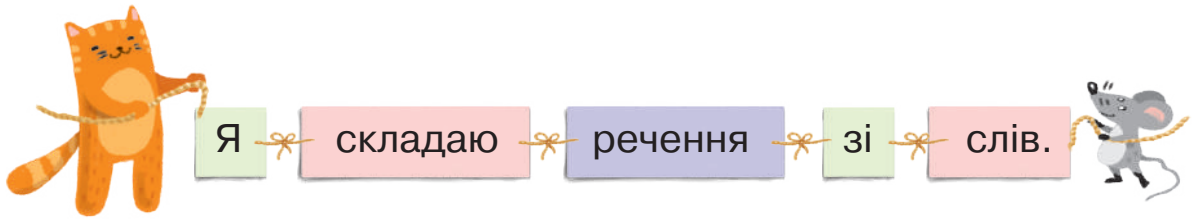

відбілювався
без хлору,
без діоксиду титану

Разом dbaemo про екологію та здоров'я

**ВИДАВНИЦТВО
РАНОК**

Речення виражає закінчену думку. Слова в реченні пов'язані між собою.

Речення

Розповідні

Зайчик їсть капусту.

Питальні

Що їсть зайчик?

Спонукальні

Зайчику, їж капусту.

Слова в реченні зв'язуються між собою за допомогою закінчень і слів-помічників.

У кінці речення ставлять знаки

ГОЛОВНІ СЛОВА

Хто?

Рибка

Що робить?

плаває

У тексті кілька речень. Речення пов'язані між собою за змістом. Вони розташовані в певній послідовності. До тексту ти можеш дібрати заголовок.

Я малюю картину. На ній синє небо і червоне сонечко. У небі летить повітряний змій.

ТИПИ ТЕКСТІВ

Текст-опис

Текст-розповідь

Текст-міркування

БУДОВА ТЕКСТУ

Текст складається з трьох частин: зачин, головна частина, кінцівка.

Зачин

Головна частина

Кінцівка

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

3 КЛАС. ЧАСТИНА 2

Особливості підручника:

- тексти різних типів і завдання для їх аналізу
- завдання для розвитку усного і писемного мовлення
- вправи для формування орфографічних і орфоепічних умінь
- система різнорівневих завдань
- ілюстративний матеріал для формування читацької мотивації
- візуалізація правил
- система завдань для розвитку критичного та креативного мислення
- вправи для розвитку емоційного інтелекту

Навчально-методичний комплект:

- підручник (у 2 частинах)
- робочий зошит (у 2 частинах)
- моніторинг навчальних досягнень
- зошит з розвитку мовлення
- методичний посібник для вчителя

Інтернет-підтримка містить:

- багаторівневі завдання:
 - на формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок
 - розвиток творчого мислення
 - формування навичок навчальної взаємодії і співпраці
- відеоуроки

